

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій
Кафедра філософії

ЕКОЛОГІЧНИЙ ІМПЕРАТИВ СУЧАСНОСТІ У СИСТЕМІ
ЛЮДИНА-ПРИРОДА

Збірник наукових праць

Київ 2021

УДК 502.1:504.61(082)

Е 457

Рекомендовано до друку Вченою радою Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету (протокол № 10 від 16 грудня 2021 року)

Е 457

Екологічний імператив сучасності у системі людина-природа
[Текст] : збірник наукових праць / за загальною редакцією
Л. Г. Дротянко. – Київ : НАУ, 2021. – 100 с.

Збірник наукових праць містить результати досліджень з проблематики екологічного імперативу сучасності у системі людина-природа. Для магістрантів, аспірантів, філософів, науковців – усіх, хто цікавиться даною проблемою.

УДК 502.1:504.61(082)

© Національний авіаційний університет, 2021

ABYSOVA Mariia,

*PhD in Philosophy, Associate Professor of Department of
Philosophy, Faculty of Linguistics and Social Communications
National Aviation University,*

SALADIS Inna,

*student of group FLSC-640, Faculty of Linguistics and Social
Communications
National Aviation University*

ECOLOGICAL TOURISM IN UKRAINE: CURRENT STATE AND THE PROSPECTS OF DEVELOPMENT

The United Nations Sustainable Development Goals (SDGs), adopted by the world community as goals for humanity and all countries for 2016–2030, have become a kind of successor to the UN Millennium Development Goals (2000-2015), expanding and deepening them. The SDGs implement the principles of sustainability laid down by the UN Conference in Rio de Janeiro (2012), comply with international law, take into account national characteristics, opportunities and priorities, and include goals that the world community has developed. The sustainability goals are expected to facilitate the transition to a new economic model (a green economy).

New economic models related to environmental factors: green economy, green growth, low-carbon economy, bioeconomy, blue economy, etc. were reflected in scientific works, in the priorities of practical activities, in particular, in tourism.

Ecological tourism is gradually beginning to occupy a significant niche in the global tourism industry. According to forecasts of experts from the World Tourism Organization (WTO), ecological tourism will continue to develop at the same high rate.

Ecotourism, by its very nature, is intended to protect and preserve nature, carefully providing us with all its beauty to tourists. This is its significant difference from other types of tourism, which, on the contrary, mainly harm the environment. More rational and careful use of natural and cultural-historical attractions will avoid or minimize negative consequences of the functioning of the global tourism industry.

According to some expert estimates, ecotourism already occupies about 10% of the entire tourist infrastructure. And in terms of growth rates, it has long been two or three times higher than its "competitors". A number of reasons have contributed into the state of affairs, namely:

- an acute problem of the environment protection in almost all countries of the world, especially in highly developed ones;

- the ever-growing "high-tech" nature reveals disadvantages of big cities for comfortable living.

What is ecotourism? What are its characteristics?

The International Union for Conservation of Nature (IUCN) defines ecological tourism as a journey with responsibility towards the environment through relatively undisturbed natural areas in order to explore and enjoy nature and cultural attractions, which promotes nature conservation, has a "light" impact on the environment, and provides active social- economic participation of local residents and their benefits from these activities (Ceballos-Lascurain, 1993: 12-14).

A similar definition is given by The International Ecotourism Society which states that ecotourism is a responsible journey to natural areas that promotes nature protection and improves the well-being of local people.

There is also a simpler definition that describes ecotourism as nature tourism that promotes nature protection. Thus, ecotourism is an important component of sustainable development of natural areas. It is easy to see that most definitions of ecotourism are based on either the goal of achieving sustainability, or the means to achieve this goal, either

minimizing negative impacts on the natural and cultural environment, or enhancing economic returns for the benefit of nature conservation or environmental education. Therefore, Craig Lindberg (Lindberg et al., 1997: 65) suggests using a simpler and more general conceptual definition: “ecotourism is sustainable and nature-oriented tourism and recreation”. Sustainability in tourism implies a positive overall balance of the ecological, socio-cultural and economic impacts of tourism, as well as a positive impact of visitors on each other.

So, the distinctive features of ecotourism are that it stimulates and satisfies the desire to communicate with nature, prevents negative impacts on nature and culture, and encourages tour operators and tourists to contribute to nature conservation and socio-economic development. In the study ecological tourism is viewed as an activity aimed at traveling to places with relatively untouched nature in order to get an idea of the natural, cultural and ethnographic features of a given area, which does not violate the integrity of ecosystems and creates such economic conditions in which the protection of nature and natural resources becomes profitable.

Eco-tourism encompasses a vast sector of the industry, from day trips to the countryside and small excursions for schoolchildren to multi-day trekking. Among different types of eco-tourism one can find:

1. Scientific ecological tourism (expeditions of scientists, students' practice in reserves, field research involving volunteers).
2. Educational ecotourism (observation of mammals, birds, rare plants, butterflies; tours to paleontological sights, ethnographic trips, photo hunting).
3. Recreational tourism (horseback riding, hiking, cycling, mountaineering, rafting, river rafting; picnics, tent camping, exploring the surroundings).

The concept of ecotourism can be presented in the form of a set of principles applicable to any type of tourism related to nature, namely:

- 1) acquaintance with wildlife, as well as with local customs and culture;
- 2) minimizing the negative consequences for the environment;
- 3) promotion of protection of local nature and socio-cultural environment;
- 4) environmental education and awareness
- 5) economic efficiency of the regions from tourism activities.

In German-speaking countries, the adjective "soft" is preferable to "ecological" applied to tourism. The term "soft tourism" (Sanfter Tourismus), or "environmentally and socially responsible tourism" is most widely used there. This term, as an alternative to industrialized mass tourism, was proposed in 1980 by R. Jungk. Usually soft tourism is opposed to hard tourism, the main goal of which is to maximize profits. Soft tourism concerns the cultural well-being of tourist regions, the reproduction of their resources, and minimization of environmental damage.

The elements shaping ecological tourism potential of the region are:

- 1) nature (landscape diversity, climate, abundance of water resources, soil diversity, rich flora and fauna, and others);
- 2) infrastructure (the tourist infrastructure including hotels, bases and rest houses; comfortable accommodation facilities; transport and roads);
- 3) ecology (man and nature relationship);
- 4) information potential (that connect the consumer and the seller of a tourist product);
- 5) human resources necessary for activities in the tourism sector.

Each of the above elements of the tourist potential is closely related to each other.

Taking into account the realities, modern tourism is not always a safe form of recreation. All over the world there are various kinds of

cataclysms (local conflicts, clashes, demonstrations, natural disasters) that contribute to a decrease in the tourist flow. These include the Covid-19 too. Considering these factors, the population tries to limit themselves on long travel, especially to foreign countries.

Ecological tourism in Ukraine began to develop later than in Europe or the United States. At the same time, Ukraine is a promising country for this type of tourism. The Strategy of the Ukrainian state ecological policy until 2030 on the basis of 17 global goals of sustainable development is developed by Ministry of Ecology in Ukraine together with the European Union. Thanks to the Strategy the country must ensure the implementation of the strategy development of sustainable tourism, including ecological tourism, which contributes to the creation of additional jobs, production of local goods and products, development of local culture. All mentioned above will provide the population with the necessary information about sustainable development and lifestyle in harmony with nature, promote the expansion and protection of forests and nature reserve, provide conservation of mountain ecosystems and sustainability use of coastal and marine ecosystems, create new ecological networks. Recently in Ukraine the growth of the tourist enterprises engaged in distribution of domestic eco-tourism has considerably revived. Ecotourism includes recreation in the countryside, camps, hiking in the mountains, sightseeing tours, cycling, horseback riding, farms to admire domestic (wild) animals, and to take care of them.

Most followers of ecotourism still go to the Carpathians (Habchak, 2018), but the number of visitors to small hotels in picturesque parts of other regions of Ukraine is growing, for example, in the village of Koropove in Kharkiv region, on "wild" beaches along the Black Sea in Kherson region. The spread of eco-tourism encourages a careful attitude to nature, architectural monuments, gives impetus to deepen knowledge about the history of the country. Replacing road

transport with environmentally friendly types, such as cycling, leads to a reduction in emissions of harmful substances. Forests as well as rivers, lakes, seas, which could become excellent centers for recreation and leisure of the weekend, nowadays need the state protection from the ingress of harmful industrial substances.

The communication in the ecological tourism industry is expected to be competitive if:

- a tourism strategy developed;
- a close partner relation of the state – business – residents carried out;
- the portrait of the consumer of tourist services analyzed;
- the tourist product developed;
- a PR-campaign to promote the product on the market arranged and implemented.

On the Internet, tourist information of Ukrainian ecological tourism is presented in an extremely compressed volume. In periodicals, on television, in transport, one can find a few banner advertisements. The tourist information portal of the regions is expected to be flexible for different tourists. Thus, the issue of ecological tourism in Ukraine under conditions of constant state supporting and communication improving this direction can become one of the competitive types of tourism.

Literature

1. Habchak, N.F., Dubis, L.F. Melnyk, A.V. and Chyr, N.V. 2018. Ekolohichniy turyzm na pryrodookhoronnykh terytoriakh Zakarpatskoi oblasti [Ecological tourism in the protected areas of the Transcarpathian region]. Uzhhorod : Hoverla.

2. Dmytruk, O. Yu., Dmytruk, S. V. 2009. Ekoturyzm [Ecotourism]. Kyiv : Alterpres.

3. Ceballos-Lascurain, H. 1993. Ecotourism as a worldwide phenomenon. In K. Lindberg, & D.E. Hawkins (Eds.), Ecotourism: Guide for planners & managers. North Bennington: The Ecotourism Society.

4. Lindberg, K., & McKercher, B. 1997. Ecotourism : A critical overview. Pacific Tourism Review, 1(1), 65-79.

5. Millennium Development Goals and Beyond 2015. Accessed November 11, 21. <https://www.un.org/millenniumgoals/>

6. Sustainable Development Goals. 17 Goals to Transform Our World. Accessed November 11, 21. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>

ГОНЧАРЕНКО Катерина Сергіївна,

*кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, м. Київ*

ПРИНЦИП ЕКОЛОГІЧНОСТІ: ЦІННІСТЬ ЧИ ІДЕОЛОГІЯ

В нашому прогресивному сьогоденні, розуміння необхідності принципу екологічності, є надзвичайно важливим. Навіть більше того, не лише розуміння, але й його ефективне застосування. Адже, усвідомлення цілісності систем та взаємопов'язаності процесів формує всі передумови, не лише для розвитку, але, як би то не було банально, для виживання.

Технологічне, природне чи соціальне середовище – це ті системи, які є взаємозалежними та поєднаними, хоча б тим, що в межах них функціонує людина. Принцип екологічності

уможливорює баланс між цими системами, підтримує стабільність та **УМОЖЛИВЛЮЄ** розвиток їх компонентів. Але все це лише за умови, якщо екологічність є цінністю, що свідомо обирається людиною/системою та провадиться задля спільного блага.

Сьогодення рясніє гамою екологічності, що зачепає буквально всі сфери існування людини: екологічне спілкування, екологічна архітектура, екологічний спосіб життя, бережливе, а відповідно екологічне ставлення до природи, екологічні товари, екологічний дизайн etc. Фактично, в кожній системі знайшлася ніша де б можна було сказати «і тут, теж, не нашкодь!». Гіппократівське «*primum non nocere*» дійсно є прийнятним до всіх цих сфер та може бути доречним застосунком. Адже, сам по собі, принцип екологічності є досить корисним та таким, що в умовах визнання його цінності, може дати хороший результат. Та чи є він насправді тією такою цінністю та чи приносить він якусь користь сьогодні?

Насамперед, варто визнати, що на сьогоднішній день принцип екологічності є таким собі «стримуючим фактором», що в переважній більшості випадків всього лише фігурує як прописний постулат структури, організації, закладу чи якогось заходу (наприклад, в соціальних мережах, досить часто, вказують: «захід провадиться в межах принципів відкритості, екологічності, толерантності тощо»).

Свого часу, завдяки глобалізації цей принцип було поширено як певну вимогу, що є необхідною в ситуаціях (кризи, катастрофи) в які потрапляє людство, і відповідно, їй необхідно слідувати та дотримуватися (на певному етапі, в певному проміжку часу). Тому обумовленість необхідністю й виражається, переважно, як принцип закладений в діяльність, як закон, якому варто слідувати тимчасово/в певних умовах, але який, все ж, не сприймається в якості імперативу.

Ще одним підтвердженням неімперативного статусу екологічності, є глобалізація. З. Бауман звертав увагу на той факт, що всі процеси, які обумовлені глобалізацією (поширені на весь світ), носять самостійний характер, є нестримними, у них відсутній єдиний центр управління і все на що вони здатні, це формування «нового світового ладу, сенс якого в безладді». Глобалізація наводить лад всесвітнього масштабу на рівні глобальних ініціатив та дій, але без урахування консенсусу, дискусії, відкритості всіх учасників до спільної комунікації. Вона вірусно, позапланово поширює певні ідеї, настрої без зайвих утруднень у вигляді пояснень людству необхідності окремих пропозицій. «Глобалізація стосується не того, що всі ми хочемо чи прагнемо здійснити, а констатує те, що з нами відбувається. Ідея глобалізації безпосередньо вказує на «анонімні сили» дія яких поширюється на туманну, непрохідну сльоту на неосвоєну землю, шириться «нічийною територією», що проростає далеко за межі здатностей будь-кого з нас до замислу та дій» [1, с. 88].

І саме тому, ми приходимо до думки, що наразі принцип екологічності є лише ефектом ідеології. Як відомо з історії, ідеологія завжди вмiла зваблювати, причаровувати своїми пастками. Її творці не гребують стереотипами, мітами, а відповідно роблять її невлостиною та позбавленою чіткості. Але не в цьому проблема. Проблема полягає в тому, що нав'язування ідеологічних маркерів, позбавляє людину від самостійного, свідомого кроку в бік необхідного вибору.

Маніпулюючи ідеями ідеологи позбавляють можливості пізнання. Нав'язуючи культурні практики чи цінності вони дають хибні орієнтири (хибні в сенсі підозрілі, чужі, неприйнятні). Ідеологія повсякчас містифікує залишаючи людині відчуття ошуканості [2]. Вона позбавляє самостійності оцінювання (добре чи погано), аналізу ситуації, виконання взятих зобов'язань

(можливе чи не можливе до виконання), визначення ефективності проголошених ідей etc.

Саме тому, ми бачимо «прописну екологічність» або ж хаотичне виконання, провадження цього принципу, але аж ніяк вона не виступає чимось імперативним, безумовно нормованим, непорушним, свідомим та дієвим (хіба для окремих особистостей). Принаймні ще одним підтвердженням даного факту є те, що відсутня культура екологічної освіти, такого собі «екологічного просвітництва». Адже, для того аби екологічний принцип набув всезагального, усвідомленого значення цінності, треба щоб відбувалося формування уявлення про нього.

На нашу думку, принцип екологічності наразі залишається таким же конвеєрним ідеологічним маркером, як і голлівудські тренди в кіно. Завдяки тому, що з'являються якісь болючі, злободенні проблеми кінематограф починає ними спекулювати. І саме тому ми бачимо, що більшість фільмів, які наразі виходять в прокат, які розраховані на масового глядача та які отримують відзнаки на різноманітних конкурсах та фестивалях марковані якоюсь з тем.

Присутність темношкірого актора, канва сюжету побудована на взаєминах ЛГБТ-меншин чи боротьбі за рівність та права – все це, та чимало іншого ми бачимо на широких екранах. Але при цьому, ми усвідомлюємо, що переважна більшість людей все ж залишається нетерпимою до всього цього. А все тому, що екранне нав'язування не може дати людині усвідомлення важливості хоча б тієї таки – расової терпимості.

Отже, ми приходимо до думки, що наразі, переважна більшість процесів, які проходять під девізом принципу екологічності є, не чим іншим, як вихолощеним ідеологічним поняттям, що власну змістовність може набути лише за умови його ціннісного визнання людиною та свідомого прийняття. До того,

воно буде залишатися, висловлюючись в термінах Славоя Жижека: «кавою-без-кофеїну», «солодкою випічкою без цукру», «знежиреним морозивом», тобто тим, що позбавлене своєї реальної сутності. Імітацією процесу без його реальної властивості чи ситуативним дотриманням процедури за необхідності.

Список літератури

1. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / Пер. з англ. І. Андрущенко; за наук. ред. М. Винницького. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 109 с.
2. Мамардашвили М. Символ и сознание. Метафизические рассуждения о сознании, символическом и языке (совместно с А. М. Пятигорским). – М.: Шк. «Языки рус. культуры», 1999. – 216 с.

ДРОТЯНКО Любов Григорівна

*доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного
авіаційного університету, м. Київ*

НОВІ ЕКОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

У ХХІ столітті, стан біосфери не стає кращим, а, навпаки, технологічна діяльність людей в умовах техногенної цивілізації суттєво розширюється за межі земної атмосфери. Зазначене

спонукає до філософського осмислення процесів подальшої технологізації біосфери і ближнього космосу.

Як відомо, людство не лише не підкорювало природу, але й руйнувало біосферу Землі, деформувало природні процеси, що вело до знищення цілих біологічних видів. Через сучасну технологічну діяльність соціуму сформувалось таке техногенне середовище, яке, з одного боку, забезпечує людям більш комфортні умови життя порівняно з тими, які надає природне середовище, але, з другого боку, все більш непередбачуваними стають наслідки функціонування такої техносфери.

Наростання екологічної кризи у світовому масштабі вимагає об'єднання зусиль філософів і представників різних наукових галузей для системного осмислення існуючої екологічної ситуації, виявлення закономірностей розвитку техносфери, а також тенденцій, які стануть домінуючими у майбутньому, для визначення ризиків, що постануть перед світовою спільнотою вже в цьому столітті.

В. І. Онопрієнко і М. В. Онопрієнко справедливо зазначають, що «ідея перетворення світу і підпорядкування людиною природи була домінантною в культурі техногенної цивілізації на всіх етапах її історії, аж до нашого часу. Ця ідея було і залишається в якості найважливішої складової того «генетичного коду», який визначає саме існування й еволюцію техногенних суспільств» (Онопрієнко, 2014: 24). У зв'язку із цим автори закликають до обґрунтованої оцінки техніки.

Конкуренція між світовими гравцями в боротьбі за прибутки, за першість у військовій сфері тощо перейшла у космічний простір. На навколоземну орбіту виводяться вже не десятки, а сотні супутників, одні з яких мають цивільний характер – покращення мобільного зв'язку, Інтернету, передачі й отримання економічної, наукової і т. п. інформації, спостереження за кліматичними

умовами тощо, а інші – військовий, спрямований на отримання розвідувальних даних про розташування військових баз, проведення військових навчань, знищення військових об'єктів тощо.

Розширення техносфери за межі земної атмосфери погіршує стан біосфери землі, оскільки за кілька десятиліть освоєння космічного простору землянами на навколоземній орбіті накопичилося чимало технічного космічного сміття, яке загрожує в тому числі й мирному освоєнню космосу. Можна говорити, що за час освоєння космічного простору, особливо у ХХІ столітті, людство створило *техногенну оболонку планети*, яка слабо узгоджується з її біологічною оболонкою.

У навколоземному космічному просторі функціонують уже не окремі технічні космічні об'єкти, а цілі виробничі, виробничо-наукові, військові технічні комплекси, між якими встановлюються технологічні зв'язки, які вказують на взаємозалежність у їхньому нормальному функціонуванні, незалежно від державного підпорядкування. Особливу роль у міжнародній, міждержавній співпраці відіграє МКС – міжнародна космічна станція, до якої приєднують технічні комплекси різні країн, діяльність яких залежить від рівня співпраці між державами, а також між космонавтами та астронавтами. І хоча представники різних країн виконують різні завдання, проте від їхнього порозуміння і взаємної допомоги у прямому сенсі залежить виживання в умовах такого непередбачуваного космосу.

Одним із прикладів можна назвати ситуацію, яка склалася навколо МКС в середині листопада цього року, коли і в американський НАСА, і в російський ЦУП одночасно надійшла інформація про загрозу МКС з боку космічного сміття. НАСА і ЦУПом було прийнято узгоджене рішення щодо переміщення екіпажів астронавтів і космонавтів до спускових апаратів, щоб

уникнути людських жертв. Загрози цього разу вдалося уникнути, але цей факт спонукає до подальших узгоджених рішень і дій усіх держав-учасників освоєння космічного простору.

Це зауваження стосується не лише польотів до ближнього космосу, але й до більш далеких планет – Венери, Марса, Юпітера та інших, до яких провідні країни вже відправили свої космічні апарати. І хоча не всі спроби у цій справі увінчані успіхом, подальші зусилля в освоєнні далекого космосу спонукатимуть до об'єднання наукових, технічних, фінансових зусиль космічних держав. Важливо, щоб освоєння космічного простору на нинішньому етапі функціонування техносфери відбувалося в інтересах усього людства на принципах антропокосмізму, про що ми писали в одній із праць, присвяченій аналізу антропологічного контексту взаємозв'язків наукового космізму і постнекласичної науки, актуалізація якого «пов'язана з тим, що провідні в технічному і технологічному відношеннях країни в особі їхніх військових організацій прагнуть використовувати освоєний суспільством космічний простір з метою ведення «зоряних війн», шпигунської діяльності тощо не лише щодо інших країн, але й щодо окремих громадян з метою втручання в їхнє приватне життя» (Дротянко, 2018: 5). Особливої актуальності дослідження саме цього аспекту функціонування техносфери набуває в умовах загострення глобальної екологічної кризи.

Вчені і філософи різних країн протягом уже трьох десятиліть закликають світову спільноту виробити так звану космічну або глобальну свідомість. Перш за все, слід знову звернутися до роздумів В. І. Вернадського, який ще в 40-х роках ХХ століття писав, що людство вже у ХХ столітті постало як геологічна сила планети і тому змушене взяти на себе відповідальність за подальшу еволюцію і біосфери, і людини (Вернадский, 1997: 335-336). Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття його думку про

відповідальність людей за долю природи і свою власну підтримав М. М. Моїсєєв. Аналізуючи вплив сучасного науково-технічного прогресу, і зокрема інформаційних технологій, на природні й соціальні процеси, він розробив концепцію коеволюції природи і суспільства на засадах вироблення всім людством Колективного Загальнопланетарного Розуму або Колективного Інтелекту і Колективної Волі (Моїсєєв, 2004: 437). Лише на цій загальнолюдській підставі, вважає вчений, є можливим виживання і розвиток усієї світової спільноти в майбутньому, оскільки саме біосфера та екологічні наслідки діяльності людей будуть суттєво впливати на сценарії розвитку людського суспільства.

У відомій праці «Третя хвиля» Е. Тоффлер також досліджував роль інформаційно-комунікаційних технологій у розвитку світової цивілізації та техногенні наслідки для біосфери і життя людей. Він пише, що «найбільш розвинені в технологічному відношенні країни відчувають нині кризу транспортних засобів, з масовими системами перевозок, навантаженими до межі, з дорогами та шосе, забитими машинами, з незначною кількістю майданчиків для паркування, із серйозною проблемою забруднення, з аваріями і пробками, які стали звичними...» (Тоффлер, 1999: 329). Від часу написання цього твору пройшло більше двох десятиріччів, і описані Е. Тоффлером техногенні проблеми і ризики сучасного суспільства охопили не лише розвинені у технологічному відношенні країни, а й усі країни і континенти загалом. На його думку, сьогодні формується холістичний світогляд у значної кількості людей на планеті. Вони «переживають щодо голоду чи війни, які відбуваються за десятки тисяч миль від них» (Там само: 481). Повсюдно на планеті спостерігається спрямованість людей до «єднання» і «сусідства», що в майбутньому сприятиме виробленню «космічної свідомості».

Е. Морен також переймається сучасними проблемами науково-технічного прогресу у світі та його наслідками для природи і суспільства. У творі «До прірви?» (Морен, 2011) він уже на початку XXI століття закликає формувати «контекстуальне і комплексне планетарне мислення», яке б містило в собі мислення про політику, економіку, демографію, екологію, збереження біологічного, екологічного, культурного і регіонального багатства в масштабах планети. Особливе місце в цьому переліку має формування екологічного планетарного мислення, «яке замість того, щоб ізолювати об'єкт дослідження, розглядати його взаємозв'язки і його екологічні взаємовідношення, що саморегулюються, з культурним, соціальним, економічним, політичним, природним оточенням» (Морен, 2011: 39).

Це поєднання Е. Морен угледів і в розвитку усього комп'ютерно-інформативно-комунікаційного комплексу. Він зазначає, що цей комплекс робить можливою, з одного боку, міжнародну комунікацію почуттів, натхнення і знань, а з іншого боку – шахрайство й фінансовий бандитизм. «Інформатика дозволяє контролювати особисте життя кожного через посередництво телесупутників, що у зв'язку з біологічною маніпуляцією дасть тоталітаризму новий стиль небувалої влади, порівняно з якою мрії тоталітарних режимів минулого, здадуться нам дуже наївними», – пише Е. Морен (Морен, 2011:109). Саме тому реформа мислення, за його переконанням, постає ключовою антропологічною й історичною проблемою.

Пророчими, у зв'язку із сучасною пандемією через поширення на всій планеті COVID-19, є його прикінцеві слова у названій книзі: «...вже бактерії і віруси нам продемонстрували, що вони завжди виходять сильнішими із ситуації, в якій їх намагаються остаточно знищити. Майбутнє завжди тамує в собі ризики, небезпеки і невідомість, але воно також може нести в собі

здатність до творчості, розвитку, розумінню й доброті, здатності нового мислення людства» (Морен, 2011: 118). Людству, особливо його мислячій частині, залишається дослухатися до застереження мислителя. Очевидним є, що вироблення екологічної глобальної свідомості є можливим на шляху дотримання положень прийнятої Організацією Об'єднаних Націй Концепції стійкого розвитку, до якої входять і вимоги дотримання всім людством принципів бережного ставлення до природи планети і космічного простору загалом.

Як показано вище, до вже існуючих екологічних проблем людство своєю технологічною діяльністю, стрімким розширенням техносфери у космічному просторі додає нові, які пов'язані з освоєнням космосу, ще більше поглиблюючи світову екологічну кризу. Спільна діяльність держав, які мають пряме відношення до утворення техногенної оболонки Землі, – США, Російської Федерації, Індії, КНР та, меншою мірою, деяких інших – у нинішньому столітті перейшла і в практичну площину щодо облаштування техногенної оболонки. А саме: держави, які беруть участь в освоєнні космічного простору, порахували, яка частка космічних апаратів запущена кожною з країн, скільки приблизно космічного сміття припадає у зв'язку із цим на кожну країну, і домовились зайнятися прибиранням свого космічного сміття. Проте самі процеси прибирання наштотхуються на фінансові, економічні, науково-технічні труднощі, а також на духовно-світоглядні позиції представників правлячих кіл зазначених країн.

Покращення екологічної ситуації в біосфері Землі і навколоземному просторі може відбуватися лише за умови, що впливові міжнародні організації, видатні сучасні вчені в різних галузях науки, громадські екологічні рухи в усіх країнах зможуть об'єднати свої голоси на підтримку екоцентричного підходу і в

дослідженні природного середовища в широкому його розумінні, і в його техніко-технологічному освоєнні.

Список літератури

1. Онопрієнко В. І., Онопрієнко М. В. Техногенне суспільство і техногенна цивілізація: ознаки, еволюція, ризики, стратегія контролю // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – Вип. 2 (20). – К.: НАУ, 2014. – С. 22-26.
2. Дротянко Л. Г. Науковий космізм і постнекласична наука: антропологічний контекст взаємозв'язків // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: збірник наукових праць. – Вип. 2 (28). – К.: НАУ, 2018. – С. 5-11.
3. Вернадский В. И. О науке. Т. 1. Научное знание. Научное творчество. Научная мысль. – Дубна: Феникс, 1997. – 576 с.
4. Моисеев Н. Н. Информационное общество: возможность и реальность // Информационное общество. – М.: АСТ, 2004. – С.428-451.
5. Тоффлер Э. Третья волна. – М.: АСТ, 1999. – 784 с.
6. Морен Э. К пропасти? – СПб, Алетейя, 2011. – 136 с.

КЛЕШНЯ Ганна Миколаївна,

*кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету, м. Київ*

КОЕВОЛЮЦІЯ СИСТЕМИ «ЛЮДИНА – СУСПІЛЬСТВО – ПРИРОДА»

Однією з глобальних проблем постсучасного суспільства є проблема екології що є співвідсною із питанням збереження життя на Землі. Для розв'язання проблем забруднення природи розроблено цілу низку заходів як у межах держав так і світової спільноти. Однак, як свідчить практика, рішення, затверджені та реалізовані у раціонально-технологічній парадигмі, не привели до суттєвого покращення ситуації із захистом довкілля. На всіх її етапах історії людства перманентно присутнім є прагнення людини до задоволення власних потреб за рахунок використання природних ресурсів. Водночас, людина, що постійно перебуває у стресовому стані, викликаному обмеженістю ресурсів та безупинним зростанням й ускладненням її соціальних потреб, удосконалює засоби виробництва, взаємодіє з іншими особами, вступає в економічні, політичні, правові та інші відносини, формуючи при цьому суспільні інститути та розширюючи у такий спосіб власне культурне середовище, яке, по суті, є антагоністичним до природних біоценозів. Прагнучи підпорядкувати природу, людина тим самим порушує існуючий природний баланс, що знаходить прояв у загостренні екологічних, економічних, політичних та соціальних проблем. Реальність є такою, що людство повинне не лише змінювати біосферу, пристосовуючи її до власних потреб, але і саме повинно змінюватися, адаптуючись до реального стану довкілля. Саме тому, одним з ключових філософських питань постсучасного суспільства є питання коеволюції людини, суспільства та природи.

Прагнучи підпорядкувати природу, людина тим самим порушує існуючий природний баланс, що знаходить прояв у загостренні екологічних, економічних, політичних та соціальних проблем. У результаті такої практики найбільш незворотних змін зазнають екосистеми, які конче необхідні для підтримки

життєдіяльності біоценозу, до якого, власне, належить і біологічний вид *Homo sapiens*.

Цілком закономірним є те, що осмислення системи відносин «людина – суспільство – природа» є актуальною протягом усього періоду існування людської цивілізації. Людина є біосоціальною істотою, тобто частиною як природи, так і суспільства. Вона є включеною у взаємозв'язки з іншими людьми у процесі спільної трудової діяльності, у ході якої відбувається задоволення власних біологічних та духовних потреб. Однак перетворювальна діяльність людини у природі набуває дедалі загрозливіших рис для самого існування людства. У відносинах «людина-природа» людина виступає як складова екосистеми, тому її стан добробуту прямо залежить від задоволення потреб людини як біологічної істоти.

Суперечності всередині цієї системи виявляються в хибній ціннісній орієнтації людини на задоволення власних потреб. Утилітаристська, антропоцентрична парадигма розвитку суспільства споживання передбачає надання людині морального права на експлуатацію природи для власного задоволення. Це порушує екологічний баланс та погіршує стан екосистеми, що в кінцевому підсумку негативно впливає на саму людину як біологічну істоту, а також суттєво обмежує доступ до необхідних природних ресурсів у інших біологічних видів, з якими ми конкуруємо за ресурси.

У дихотомії «людина-суспільство» окрема особа виступає складовою цілої суспільної системи, в якій відносини між індивідами наповнені суперечностями, породженими різноспрямованістю їхніх інтересів. З одного боку, існує суперечність між інтересами окремих людей або соціальних груп, а з іншого – між окремим індивідом та суспільством загалом. В умовах обмеженої кількості ресурсів така ситуація закономірно

призводить до стану соціальної напруги на тлі конфліктів інтересів. Відповідно, це не сприяє підвищенню суспільного добробуту загалом, адже суспільний добробут, як сума індивідуальних добробутів, врешті-решт визначається кількістю наявних ресурсів, кількість яких не змінюється, а може бути лише перерозподіленою. Виступаючи стимулом соціально-економічного прогресу, егоїстичний інтерес особи може суттєво гальмувати прогресивний розвиток, коли він суперечить суспільному благу.

У системі «природа-суспільство» другий елемент проявляється як залежний, оскільки природа забезпечує потреби суспільства, а не навпаки. Природа (екосистема) – це гармонійна самодостатня усталена цілісність, на відміну від суспільства, для якої характерним є постійний розвиток як порушення економічної рівноваги під впливом зростання суспільних потреб. Розвиваючись, суспільство порушує рівноважний стан біосфери, про що вже йшлося вище, але відмінність між людиною та суспільством проявляється у постійному зростанні й ускладненні суспільних потреб та, тим самим, у ще більш загрозливому, ніж у першому випадку, загостренні суперечностей.

Отже, можна стверджувати, що антропоцентрична парадигма, яка є властивою сучасному суспільству, не відповідає потребам не лише суспільного розвитку, а й несе загрозу існуванню біологічного різноманіття та потребує негайного коригування.

Наш спадок – це криза індустріального та постіндустріального суспільства, де вже навіть наука, техніка та науково-технічний прогрес не вважаються абсолютними цінностями й універсальними засобами вирішення соціальних, економічних, політичних та екологічних проблем. Однак це не означає загальної і безсумнівної кризи сцієнтизму. Використання людиною наукового знання може бути переорієнтованим, як, власне, і потреби людини. Людина стала заручником прогресу в

гонитві за власним збагаченням, що призвело до кризи у сучасному соціумі та навколишньому світі. За таких умов, вчасно прийняте рішення про спрямування суспільних прагнень та діяльності на задоволення потреб природи і суспільства дозволить знайти вихід із кризової екологічної ситуації.

Логіка розвитку світової цивілізації привела до формування у суспільній свідомості так званої «парадигми людської винятковості» [4, с. 8]. Вона ґрунтується на твердженні, що людина принципово відрізняється від решти живих істот на Землі, над якими вона домінує і, у свою чергу, це виправдовує обумовленість її діяльності не біофізичними чинниками довкілля, а власною винятковістю та консьюмеристськими настроями. У такий спосіб, суспільна екологічна свідомість, що базується на згаданих засадах, загалом осмислюється як антропоцентрична. Однак існуючі тенденції зміни типу суспільства, які ми описували раніше [1, с. 46-47], демонструють нові риси і потребують переосмислення місця людини у класичному трикутнику «людина – суспільство – природа». І якщо спробувати окреслити панівну світоглядну концепцію гіперіндустріального суспільства, то ми зможемо лише вказати на початок формування нової екологоорієнтованої світоглядної концепції інвайронменталізму. Її витоки співвідносяться з течією романтизму XIX століття, що проголошував культ природи.

Поняття інвайронментальної культури є досить універсальним. Воно має на меті зміну цілей виробництва, його переорієнтацію на збереження природи та самого людського роду; ощадливе ставлення до всіх видів ресурсів, подолання споживчої орієнтації щодо природи з боку як людини так і суспільства; реальну турботу держави про здоров'я, безпеку сьогодишнього та майбутніх поколінь; відмову від політики «проїдання майбутнього»

і, взагалі, – докорінні зміни у способі життя людини та суспільства загалом.

Постапокаліптичні варіанти розвитку світу, які ще 20 років тому видавалися фантазією літераторів та кінематографістів, стають нашою реальністю. Природа не витримує цивілізаційного навантаження, а протистояння та постійна боротьба за ресурси на всіх рівнях має видимий прояв у вигляді демографічних та економічних криз, тероризму, воєн – реальними обставинами життя людини. Тому переосмислення стосунків у рамках дихотомії «людина-природа» є необхідною. Нині ця суперечність досягла свого апогею внаслідок нестримного прагнення людини «поліпшувати» природу через «філософію» примусу та перемоги над природою [2, с. 133].

Заради виживання людства за умов, коли людина регулює сьогодні на планеті життя, включаючи і власне [3], в ситуації деструкції усталених аксіоорєнтацій, занепаду гносеологічних традицій, що спричинили кризу духовності та втрату людської ідентичності, в авангард виходять смисложиттєві проблеми, а філософія виживання має перетворитися з науково-теоретичного вчення на дисципліну, якщо не практичну, то, принаймні, максимально наближену до такої, запропонувавши реальні варіанти подальшого розвитку людства і способи їх впровадження.

Отже, сучасна екологічна ситуація обумовлена тривалим пануванням технократичної системи цінностей, які, попри все, відповідали антропоцентричній світоглядній концепції. Однак технократизм як світоглядна установка і культурна парадигма показав свою неспроможність. Праці сучасних філософів, екологів, футурологів, які ґрунтуються на виявлених тенденціях як суспільного розвитку, так і загальнопланетарного біоценозу, демонструють нагальну необхідність заміни антропоцентричної ціннісної парадигми. Фактично, визнання природи стрижнем

аксіологічного простору – це крок, викликаний усвідомленою необхідністю збереження середовища існування людини у формі біологічного виду.

Список літератури

1. Кleshня Г. М. Нові пріоритети сталого розвитку в умовах пандемії COVID–19: соціально-філософський аспект // Вісник Національного Авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – 2020. – №. 1. – С. 35-40.

2. Печчеи А. Человеческие качества / А. Печчеи; перевод с английского О. В. Захаровой с издания The Human Quality «Pergamon Press» Oxford, 1977. – М.: «Прогресс», 1985. – 312 с.

3. Сидоренко С. В. Філософія виживання людства у глобалізованому світі / С. В. Сидоренко // Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури. – 2006. – No 55. – С.130-137.

4. Яницкий О. Н. Индустриализм и инвайронментализм: Россия на рубеже культур / О. Н. Яницкий // Социологические исследования. – 1994. – № 3 – С. 3-14.

КЛЮЄНКО Едуард Олександрович,

кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри філософії, політології та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка, м. Кропивницький

ПАНДЕМІЇ ЯК СУПЕРЕЧЛИВЕ ЕКО-СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Намагання науково обґрунтувати взаємозв'язок між епідеміями, екологією та суспільством почало формуватися

наприкінці 18 століття. Вже Томас Мальтус формулюючи свій «закон народонаселення» звертав увагу на «руйнівні фактори», що коригують чисельність населення в напрямку скорочення: жебрацтво, війни, епідемії, голод [1]. З того часу епідемії починають набувати «статус» чинника соціально-екологічної саморегуляції, таким собі природнім механізмом відтворення еко-рівноваги. Хоча панівною тоді залишалася теологічна концепція розуміння епідемій як «покарань за гріхи».

В широкому аспекті проблематика взаємозалежності глобальної екології та глобального соціуму була внесена до сучасного порядку денного Римським клубом (1972). У відомій доповіді «The Limits to Growth» вперше була зроблена спроба масштабного наукового прогнозування стану екосистеми в залежності від соціально-демографічних змін [2]. При цьому головна увага приділялася саме чиннику зростання населення, а також необхідності контролю не лише за демографічним зростанням, а й промислового розвитку.

Проведений аналіз зумовив категоричний висновок: природа «зводить рахунки» з суспільством за надмірне демографічне зростання, вичерпання ресурсів та забруднення довкілля. Такий підхід є неомальтузіанським ракурсом інтерпретації та прогнозування глобальних екологічних та соціальних проблем.

Пандемія Covid-19 за різними версіями теж інтерпретується як реакція на деструктивні екологічні зміни. Наприклад, згідно з однією із версій, причиною пандемії стало глобальне потепління, що створило більш комфортне середовище для вірусів.

Отже, мова про негативний наслідок анти-екологічної моделі суспільства. Але головною версією походження вірусу є експлуатація, вбивство та масове споживання диких тварин – не менш яскрава ілюстрація анти-екологічної соціальної поведінки (на прикладі Китаю, де зафіксовано перші інфікування людей

коронавірусом, яке пов'язується зі споживанням м'яса диких тварин).

Позаяк виникає два питання: чи є пандемії екологічними проблемами та який вони мають соціально-екологічний (чи еко-соціальний) вплив. Людство як біологічний вид – частина природи, і, відповідно, масові знищення людей вірусами – це екологічна проблема. У всесвітній історії пандемії/епідемії викликали міжнародні еко-соціальні кризи. В цьому контексті можна погодитися з використанням концепту «глобальна соціальна екологія», який включає в себе аналіз зіткнення суспільств з пандеміями та способів протистояння їм [3].

Соціальні впливи епідемій на екологію не залишалися поза увагою науки. Один із головних висновків – суперечливість еко-соціальних наслідків пандемій. З одного боку, пандемії призупиняють соціально-економічні активності на міжнародному рівні (регіональному чи глобальному), що в свою чергу створює два ефекти – соціально-економічна криза (негативний ефект) і екологічний «ренесанс» (позитивний ефект). Вже перша пандемія – «юстиніанова чума» (VI ст. н. е) винищивши десь 100 млн. людей, позитивним чином вплинула на загальну еко-ситуацію в Італії. Саме за роки чуми відновилася флора і фауна через зупинку нищівної вирубки лісу. На момент розповсюдження хвороби масштабне вирубування лісу загрожувало виникнення пустелі на території сучасної Італії та вимиранням диких тварин [4, с. 34]. З іншого боку, дерево заготівельна галузь, як одна із систем утворюючих для тодішньої економіки, опинилася в стагнації.

Сьогодні, за даними ВОЗ, локдауни під час Covid-19 загалом сприяли покращенню глобальної екології, особливо стану повітря та водоймищ через зупинки та скорочення транспортного сполучення, різних виробництв, масового туризму. Гондоли перестали возити тисячі туристів каналами Венеції, вода стала

прозорою, адже осад осів на дно, і венеціанці нарешті змогли побачити як плавають риби. У індійському штаті Пенджаб мешканцям знову відкрився вид на снігові вершини Гімалаїв, які вони не бачили понад 30 років через густий смог [4, с. 34].

Разом із тим, весь світ зазнав соціально-економічної кризи внаслідок «карантинних зупинок» для світової економіки. Експерти прогнозують падіння ВВП практично у всіх країнах, стрімке зростання безробіття, падіння торгівлі, скорочення інвестицій, загалом називають ситуацію близькою до нової Великої депресії [5, с. 12].

Однак взаємозв'язок пандемії та соціально-економічного зростання має більш суперечливу логіку. Це демонструє, наприклад, аналіз пандемій в межах теорій модернізації. Історико-соціологічний аналіз показує двоїсту та суперечливу роль пандемій – деякі з них, дійсно, виникали як наслідок модернізації/економічного зростання. Наприклад, епідемія холери, розповсюдження якої співпадало з військовими та торговельними шляхами [6, с. 12]. Водночас, пандемії ставали і чинниками модернізаційного зростання, як, наприклад, епідемія чуми дала поштовх для розвитку середньовічної Європи [6, с. 7].

Такою ж суперечливою є і екологічна складова пандемії. Віруси масово знищують популяції людей, тобто є екологічною загрозою для біологічного виду (наприклад, віспа та кір знищила 95% корінного населення північної Америки [6, с. 8]). І, водночас, як підкреслювалося вище, пандемії, спричиняючи згортання економічної активності, дають можливість відновлення екології на глобальному рівні.

Список літератури

1. Мальтус Т. Опыт о законе народонаселения // Антология экономической классики. М.: Эконов, 1993, Т.2, С. 3-134.

2. Гвишиани Д. М. Пределы роста – первый доклад Римскому клубу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:http://old.ihst.ru/~biosphere/Mag_2/gvishiani.htm

3. Коронавирус и экология (интервью с чл.-корр. РАН В. А. Грачёвым, специалистом по глобальным экологическим проблемам, председателем Научного совета РАН по глобальным экологическим проблемам, 23.04.2020). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.priroda.ru/reviews/detail.php?ID=12648>

4. Абдрахимов В. З., Анпилов С. М. Зависимость экологии от пандемии // Основы экономики, управления и права. Институт судебной строительно-технической экспертизы. – Тольятти, 2020, № 6 (25). – С.32-37.

5. Новая Великая депрессия: как пандемия губит мировую экономику // Газета. Ру. 06.04.2020. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: https://www.gazeta.ru/politics/2020/04/06_a_13038295.shtml

6. Щербак А. Вирусы, эпидемии и теория модернизации: друзья или враги? / Андрей Щербак: Препринт М-78/20. СПб.: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2020. – 32 с.

МАТЮХІНА Олександра Анатолівна

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету, м. Київ*

ЕКОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА У СОЦІАЛЬНОМУ ВЧЕННІ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

В ХХ столітті людство зіштовхнулось із проблемами, що отримали назву «глобальних», тобто таких, що є проблемами людства загалом і загрожують самому його існуванню. Чільне місце серед цих проблем займає екологічна проблема, тому що вона пов'язана із самим фактом буття людини.

Екологічний імператив протягом тисячоліть був одним із базових елементів етичного імперативу людства. Але якщо на рівні міфологічної свідомості зв'язок людини з природою розумівся скоріше на інтуїтивному рівні, регулювався жорсткою системою табу, звичаїв, норм, то в сучасному світі ця єдність має бути відновлена на основі усвідомлення людиною і людством своєї екологічної відповідальності. Власне, на відповідальності людини наголошується у соціальній доктрині католицької церкви. Папа Іван Павло II в енцикліці «*Evangelium Vitae*» пише про особливий зв'язок людини з природою, турбота про яку доручена їй Богом і водночас є умовою її існування. Тому «страждання Землі» в кінцевому результаті переростають у страждання людини, екологічна проблема в такому випадку стає етичною і постає як величезний виклик для моралістів» (Іоанн Павло II, 2008)

Католицизм заперечує егалітарне уявлення про рівність усіх живих істот. Визнається особлива цінність людини, її особливе місце у світі як творіння Божого, створеного за його образом та подобою. Гостро критикуються достатньо поширені серед представників екологічних рухів ідеї «мінімізації»: необхідність мінімізувати життєві потреби людини, відмова від енерго- та матеріаломістких досягнень наукового та технічного прогресу. Вирішення екологічної проблеми пропонується Церквою з гуманістичних позицій, із врахуванням потреб духовного і

матеріального прогресу людства. Зміна екологічної парадигми має привести не до спрощення і зубожіння, а до подальшого розвитку при дотриманні переваги духовних цінностей над матеріальними.

Католицька Церква наголошує на особливому статусі людини як співтворця Бога. Людина наділена Богом свідомістю, творчими здібностями, здатністю змінювати і одухотворювати світ. Творець не просто дав Землю та її мешканців людині в користування, але й поставив її відповідати за Землю, зберігати та вдосконалювати її як дбайливий господар, з усвідомленням відповідальності за все живе та неживе. Але людина, як відмічає Папа Іоанн Павло II, «...охоплена прагненням мати і отримувати задоволення більш аніж бути і розвиватись, споживає нестримно і необмежено земні ресурси й своє власне життя» (Іоанн Павло II, 1992: 169). Екологічна криза пов'язана з кризою моральною. Ідеологія необмеженого споживання відіграє провідну роль у сучасному неоліберальному суспільстві. Нібито вона має забезпечити високу якість життя людини. Проте в усіх сферах суспільного життя і в сьогоденні, і в більш віддаленій перспективі несе серйозні загрози. Зокрема об'єктивно зумовлює посилення екологічної кризи.

Сучасна споживацька ідеологія заперечує не тільки самостійну цінність природи, розглядаючи її тільки як джерело ресурсів для вироблення все більшої кількості товарів для забезпечення матеріальних потреб людства, що мають необмежено зростати. Але й заперечує гідність людини, розглядаючи її тільки як виробника і споживача матеріальних цінностей. Пошана до життя підміняється споживацьким ставленням до природи, інших людей і до себе. Тому зміна екологічної парадигми може відбутись тільки на основі зміни етичної парадигми – зміни споживацьких цінностей людськими, гуманістичними. Екологічна відповідальність має бути складовою суспільної та індивідуальної відповідальності людини. Вчення Церкви про людину наголошує

на її гідності, необхідності пошани до життя як до святості. Усвідомлення незмірної цінності життя має бути поширеним на природу, стати основою екологічної свідомості. Без пошани до життя і гідності людини не може бути пошани й дбайливого ставлення до природи. Тому відновлення традиційної шкали цінностей, пошани до життя як до святості окреслюються як найперше завдання в утвердженні екологічного імперативу. Із цих позицій і виходить Церква у своїй екологічній концепції – досягнення гармонії між людством та природою через відповідальне природокористування.

В XX столітті на основі енциклік Іоанна XXIII, Павла VI, Іоанна Павла II виник і став розвиватись новий напрям теології – екотеологія. В енцикліках «Redemptor Hominis», «Evangelium Vitae» Іоанна Павла II, «Laudatesi» Франциска I вирішення екологічних проблем розглядається як етичний обов'язок кожної людини. Наголошується, що особливе становище людини у світі, надана їй Богом свобода нерозривно пов'язані з відповідальністю за все живе на світі. В енцикліці «Laudatosi» папа римський Франциск наголошує: «...я із самого початку хочу показати, що переконання віри пропонують християнам – і почасти віруючим інших релігій – високу мотивацію для турботи про природу і про найбільш уразливих братів і сестер. Якщо сам факт того, що ми – люди, спонукає людей піклуватися про навколишнє середовище, часткою якої ми є, «то християни особливо відчують, що їх завдання всередині творіння, їх обов'язок щодо природи і Творця належить до віри» Тому для людства і світу добре, щоб ми, віруючі, краще усвідомлювали екологічні обов'язки, що виникають із наших переконань» (Laudatosi, 2015: 64).

В екологічному вченні католицької Церкви особиста відповідальність людини охоплює не лише світ суспільства, людини, а також і світ природи. Усвідомлення своєї «екологічної

відповідальності» і реалізація її в повсякденній професійній діяльності, оцінюється як обов'язок кожної людини, що покладений на неї самим Богом.

Список літератури

1. Енцикліка Папи Івана Павла II «*Evangelium Vitae*» – Львів: Місіонер, 2008 – С. 75.
2. Иоанн Павел II. Мысли о земном / Иоанн Павел II. – М., 1992. – 308 с.
3. Encyklika *Laudatosi'* Ojca Świątego Franciszka poświęconatrosco wspólnym.
https://www.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/encyclicals/document_s/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si_pl.pdf

МАТЮШКО Богдан Костянтинович,

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕТИКИ У КОМУНІКАТИВНІЙ ПРАКТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Екологічна криза, яка триває вже понад півстоліття, вимагає глибинного осмислення причин для знаходження адекватних шляхів її подолання. Йдеться про ґрунтовний перегляд цінностей: від справжнього культу споживання до ощадливого ставлення до природи як середовища існування людини та інших живих істот.

У цьому контексті серед багатьох течій сучасної філософської думки на особливу увагу заслуговує комунікативна практична філософія, що розроблялася у Німеччині. Її представники, особливо Карл-Отто Апель, пропонують таке етичне вчення, яке сприяє виробленню нової системи цінностей з великим ступенем успішності. Адже, як відзначив ще 1979 року Ганс Йонас, «сучасна техніка підпорядкувала діяльність таким новим масштабам, з новим видом об'єктів і такими наслідками, що в межах колишньої етики їх неможливо осягти» [1, с. 20].

Його погляд на проблему нової екологічної етики, розвиває інший німецький філософ – Клаус Міхаель Маєр-Абіх. У своїй книзі «Повстання на захист природи», виданій 1990 року, тобто в період загострення екологічної кризи (пригадаємо занепокоєння, що охопило світ у зв'язку із виявленням у 1988 році озонових дір), він наголошує на вирішальному значенні для подолання екологічної кризи саме усвідомлення єдності людини та природи у своєму найширшому розумінні. Застерігаючи від виключно споживацького ставлення до природи, Маєр-Абіх пише (тут і далі – виділено в оригіналі. – Б. М.): «Уже тривалий час не природа загрожує нам, а ми – їй. Відповідно до ситуації, що змінилася, нам треба інакше розуміти і природу, і самих себе. Я називаю цю цілість, одне в усьому, *природою*, а тих, хто разом із нами належить до неї, – природним *спільносвітом*» [2, с. 59]. Отже, царина етики повинна бути поширена і на природу – як живу, так і неживу.

Карл-Отто Апель визнає нову етику вирішальним засобом боротьби з екологічною кризою, присвятивши їй окрему статтю «Екологічна криза як виклик дискурсивній етиці», в якій зазначає: «**Етику**, якщо підійти до неї з функціонального погляду, певною мірою можна розглядати як **компенсацію** людським розумом недостатності інстинктивних стримувачів зростаючої технічної експансії» [3, с. 415].

Очевидно, що відмова від використання природних ресурсів для людства принаймні у наш час є неможливою, тому постає «проблема здійснення таких змін у сферах науки, технології і системи ринкового господарства, які не порушили б при цьому ефективності та мотивації та сили мотивації, а слугували б створенню такого способу життя, який зберігав би природні умови та ресурси» [3, с. 420]. Тим більше, що «розмаїттю людських способів життя єдина технічно-економічна цивілізація загрожує не менше, ніж розмаїттю біологічних видів» [3, с. 423].

Але, як знайти вихід? Адже, як уже відомо, дотеперішні етичні вчення виявилися безсилими. Узагальнено, всі заходи з подолання екологічної кризи «потребують обмеження партикулярних інтересів та систем цінностей різних суспільств і підпорядкування їх спільному інтересові (можна сказати, життєво важливому інтересові) – інтересові людства» [3, с. 424].

Оскільки головною причиною екологічної кризи став підхід до природи виключно як до джерела (зовсім не безмежного!), за допомогою якого продукуються блага, тобто, лише як до предмету людської діяльності, саме такий підхід і потребує заміни: «Природу як суб'єкт еволюції (це видається мені найвагомішим аргументом цього погляду, починаючи з Шеллінга), можна розглядати не лише як об'єкт людського пізнання і технічного контролю, а треба розглядати якимось чином як щось таке, що вже є підґрунтям для становлення людини» [3, с. 428]. Тим більше, що за Мартином Гайдеггером, на якого покликаються і Апель, і Йонас, людина – це «пастир буття» (Цит. за [3, с. 431]). Ключовим для комунікативної філософії, яка загалом обґрунтовує етичні норми як результати спільної згоди раціональної дискусії всіх учасників спілкування, є «відношення суб'єкт – співсуб'єкт» [3, с. 440]. Таким співсуб'єктом і слід визнати середовище існування нас і всіх інших живих істот: «Йдеться про природу не як чистий об'єкт ціннісно-нейтральної

науки. Оскільки ми належимо при цьому до природних істот як до чогось такого, що є подібним чи аналогічним до людських співсуб'єктів комунікації» [3, с. 441].

Звідси випливає ціла низка висновків. Так, «планетарна етика відповідальності за майбутнє на протигагу усім традиційним нормам конвенціональної моралі повинна враховувати і поєднувати все дане нам у розпорядження знання як наукових дисциплін, так і позанаукової рефлексії та мудрості» [4, с. 444-445], виходячи тим самим на діалог з різними історичними формами світогляду. Бо «лише етика, що задовольняє ці вимоги, у змозі витворити нормативний масштаб збереження екосфери (як передумови виживання людства), так, щоб з цим були згодні всі можливі учасники. Щоб уявити нові, прийнятні для всіх моральні та правові норми, аби досягти прийнятної згоди з огляду на колективні способи поведінки, вона повинна враховувати всі відмінні один від одного функціональні способи та «предметні сфери» різних соціальних систем та здійснювати опосередкування між ними на основі аргументів» [3, с. 445]. Це, у свою чергу, дозволить зберегти і мультикультурність людства.

Наприкінці своєї статті Карл-Отто Апель ставить риторичне питання, в якому називає вирішального дієвця у справі подолання екологічної кризи: «Якого ж ще значення має набувати **принцип відповідальності**, слухно висунутий Гансом Йонасом як головний принцип сьогодношньої етики, як не те, що індивідуально ставиться в обов'язок кожній окремій людині, а саме як відповідальність як спільна вселюдська співвідповідальність усіх за наслідки й побічні наслідки колективної діяльності людей?» [3, с. 449].

Звісно, жодне окреме філософське вчення не може претендувати на всеосяжність, і комунікативна практична філософія пропонує лише один з багатьох можливих варіантів

екологічної етики. Але щойно викладені міркування мають безперечну цінність з огляду на свої переваги і можливості.

Список літератури

1. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Ганс Йонас. Пер. з нім. – К.: Лібра, 2001. – 400 с.

2. Маєр-Абіх К. М. Повстання на захист природи. Від довілля до спільносвіту / Клаус Міхаель Маєр-Абіх. Переклад з нім., післямова, примітки Анатолія Єрмоленка. – К.: Лібра, 2004. – 196 с.

3. Апель К.-О. Екологічна криза як виклик дискурсивній етиці / Карл-Отто Апель // Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія. Підручник. – К.: Лібра, 1999. – С. 413-454.

МЕЛЬНИЧУК Сергій Костянтинович,

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри філософії, політології та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка, м. Кропивницький

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ВПЕВНЕНOSTІ В СОБІ

У сучасній психологічній науці розглядаються різні аспекти впевненості в собі, а саме: специфіка виникнення і розвитку впевненості в різних видах діяльності та її вплив на досягнення успіху (І. Бех, О. Дашкевич, І. Зінов'єва, Є. Серебрякова, М. Сміт та

інші); впевненість вивчається як соціально-психологічна характеристика особистості (О. Папір, І. Ромек, Є. Смаглій); у контексті самовідношення і самооцінки (С. Максименко, С. Пантисєв), образу-Я (Л. Бороздіна, М. Боришевський, І. Кон, Є. Соколова), у зв'язку з саморегуляцією (В. Петровський, В. Рибалка, В. Столін).

Впевненість у собі висвітлюють як: почуття переживання, відчуття й усвідомлення особистістю своїх можливостей у майбутніх діях (В. Зінченко, Б. Мещеряков, О. Черникова та ін.); як властивість особистості, ядром якої є позитивна оцінка індивідом власних навичок і здібностей, достатніх для досягнення значимих для неї цілей, завдань і потреб (В. Табунська, В. Лабунська та ін.); як психічний стан мобілізації готовності, стійке спрямовуюче знання людини на досягнення високого результату (Є. Ільїн А. Пуні, А. Генів та ін.); як вольові якості: рішучість, сміливість, ініціативність, наполегливість, вміння протистояти й атакувати, здатність до імпровізації (А. Сальтер, Е. Щербаков та ін.).

К. Роджерс характеризує впевненість у собі як довіру власному життєвому досвіду. Впевненість у собі кваліфікується як форма базальної довіри, що виявляється у ставленні дитини до світу вже на ранніх стадіях психосоціального розвитку (Е. Еріксон). В. Ромек і В. Висоцький визначають впевненість у собі як «прийняття своїх дій, рішень, навичок як правильних, доречних (тобто прийняття себе)».

Впевненість трактується як важлива складова соціальної компетентності (О. Кононко, В. Ромек); механізм становлення активного буття, формування суб'єктної позиції (Р. Ануфрієва, М. Боришевський С. Рубінштейн); показник відкритості особистості у ставленні до інших (Д. Вольпе).

Впевненість у собі розглядається як стабільна особистісна характеристика, обумовлена такими якостями як мотивація

досягнень, вольовий самоконтроль, низька тривожність. І. Зінов'єва вважає, що всі явища, пов'язані з упевненістю, слід розглядати як цілісний симптомокомплекс, який включає поведінковий опис деякого гіпотетичного єдиного механізму, що має стабільність. Таким чином, упевненість є відображенням інтегративності, ієрархізації, безконфліктності та ступеня диференціації деякої смислової структури.

Аналіз різних поглядів щодо зазначеної проблеми дозволяє виокремити трьохкомпонентну структуру впевненості в собі: когнітивний компонент (знання людини про себе і свої можливості, самопізнання, самоефективність); емоційно-оцінний (самооцінка, самоставлення), поведінковий (самоконтроль, саморегуляція).

Серед внутрішніх умов продуктивності самоконтролю виділяють ступінь усвідомлення особистістю відповідності своєї поведінки об'єкту та необхідності контролювати свою поведінку адекватно до вимог, наявність зразків поведінки (правил поведінки, соціальних норм, конкретних людей); наявність певного мотиву, який забезпечує позитивне ставлення до тієї поведінки, в процесі якої людина повинна здійснити самоконтроль.

Отже, психологічний конструкт «впевненість» є багатовимірним і характеризується певними взаємозв'язками між його компонентами. В. Ромека вважає, що психологічна структура впевненості в собі включає: ядро – віру в самоефективність, емоційну складову – сміливість/сором'язливість, поведінкову складову – ініціативу в соціальних контактах.

На думку І. Зінов'євої, І. Кона, В. Рибалка, В. Століна, С. Тищенко, І. Чеснокової, впевненість у собі є результатом інтеграції та узагальнення особистістю переживань що до себе, які внаслідок багаторазових усвідомлень перетворюються на стійке емоційне ставлення до себе.

Отже, на основі охарактеризованих вище теоретичних положень вітчизняних і зарубіжних психологів, ми визначаємо впевненість у собі як комплексну інтегральну характеристику особистості, що включає когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти, які виражаються через усвідомлення власної спроможності розв'язувати завдання, самоповагу, емоційну зрілість та соціально прийнятний поведінковий репертуар, що виражається в успішності діяльності.

Впевненість у собі може проявлятися як в окремих видах діяльності, так і може стати стійкою якістю особистості, поширюватись на ті види діяльності, у яких в людини немає досвіду.

Психологами запропоновано чимало критеріїв оцінки впевненості в собі: емоційних, когнітивних і поведінкових. Критерії впевненої поведінки можна розподілити на змістовні та формальні класи. Змістова складова включає здатність висловлювати та приймати вимоги, похвалу, критику; а також починати розмову, встановлювати контакти, відкрито висловлювати почуття, бути здатним до спонтанності.

Формальна складова впевненості включає відповідну міміку, жестикуляцію, контакт очей, осанку, інтонацію. В. Ромек відзначає, що важливим критерієм упевненості в собі є самооцінка індивідом власного поведінкового репертуару і віра в його ефективність.

За результатами дослідження М. Мішечкіної, критеріями вимірювання впевненості в собі старших дошкільників і молодших школярів є: здатність розраховувати на власні сили, оптимістичне ставлення до труднощів, адекватна самооцінка [9].

Отже, основні критерії впевненості в собі виокремлювались різними вченими, та найбільш вагомими вважаються: когнітивний, емоційний, і поведінковий компоненти.

При описі впевненої поведінки А. Ланге і П. Якубовська виділили шість способів прояву впевненості. Базовий спосіб передбачає пряме повідомлення про власні відчуття, думки або права, наприклад: «Я хочу піти зараз» або: «Ти мені дуже подобаєшся». Емпатійний спосіб вираження впевненості передбачає усвідомлення позиції і почуттів іншої людини і повідомлення власної позиції, наприклад: «Я знаю, що тобі хочеться піти зі мною, але цього разу я хочу бути один».

При способі вираження впевненості, що поступово зростає, спочатку роблять заяви, що вимагають мінімальних внутрішніх зусиль, але вони стають усе більш категоричними кожного разу, коли вже продемонстрована впевненість не приносить результатів.

Конфронтація як спосіб вираження впевненості може бути особливо корисною, коли потрібно виразити негативні емоції для відстоювання правильності своєї позиції у стосунках з тими людьми, чиї слова розходяться з справами. Конфронтація включає нагадування опонентові про те, які наміри він висловив раніше, опис того, що він зробив реально, і, нарешті, побажання на майбутнє.

Проведений аналіз поняття «впевненість у собі» в контексті вітчизняної та зарубіжної психологічної науки показав, що зазначений феномен є складним утворенням і пов'язаний зі специфічним ставленням людини до свого внутрішнього світу, інших людей і ситуацій.

Впевненість у собі, з одного боку, об'єднує інтелектуальні, емоційні та вольові процеси, а з іншого – є характеристикою зрілої особистості. У зв'язку з цим виділяють наступні критерії впевненості в собі: когнітивний, емоційний і поведінковий.

Список літератури

1. Асмолов А. Г. Личность как предмет психологического исследования / А. Г. Асмолов. – М.: Изд-во МГУ, 1984. – 104 с.
2. Альберти Р. Е., Эммонс М. Л. Умейте постоять за себя. Ключ к уверенному поведению / Р.Е. Альберти, М.Л. Эмонс. – М., 2005. – 30 с.
3. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. – Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / Бех І.Д. – К.: Либідь 2003, – 280 с.
4. Большой психологический словарь / Сост. и общ. ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. – 672 с.
5. Дашкевич О.В. Эмоциональная регуляция деятельности в экстремальных условиях: автореф. дис. ... д-ра психол. наук / О.В. Дашкевич. – М., 1985. – 48 с.

МОЗГОВА Наталія Григорівна,
доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, м. Київ

ФІЛОСОФІЯ ІДЕАЛЬНОГО МІСТА: ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ

Адже, що це, по суті, таке місто?
Кружечок на карті, огорожене місце, або
безліч поставлених поруч будинків?
В. Малахов

Сьогодні, дивлячись на своє Місто, кияни кажуть: «Нікуди наче не виїжджав, а повернутись немає куди!». Всі, хто пам'ятає старий Київ, відчують особливо тяжкі страждання, яких неможливо позбутися. Зрозуміло, що рано чи пізно все змінюється і найбільш вічні Міста змінюють свій образ, але ми завжди будемо пам'ятати ті вулички, по яким бігли герої М. Булгакова і будемо продовжувати дивитись на своє Місто очима героїв роману «Біла гвардія». В останньому абзаці цього безсмертного твору Майстер писав: «Все минеться: страждання, муки, кров, голод, мор. Меч зникне, а зірки лишаться, коли і тіні наших тіл та справ не залишаться на землі. Немає жодної людини, яка б цього не знала. Так чому ми не бажаємо звернути свій погляд на них? Чому?» [1, с. 322]. Це питання завжди буде залишатися риторичним ...

Місто неможливе без відношення до нього й один до одного самих містян. «Бо тут не підгрунтя, не кров вирішує справу, тут – ефір спілкування. Бо створює міста, за Аристотелем, насамперед дружба, зберігає – справедливість, а підносить і прославляє міста – перефразовуючи Данте – лише любов» [3, с. 444]. Є такі речі, які неможливо досягнути поза атмосферою любові, і це не означає, що вони є нереальними, навпаки – їх реальність є найбільш суттєвою для людини. «Саме так відбувається з будь-яким містом: щоб розрізнити і досягнути його неповторний вигляд, який робить Київ Києвом, Париж Парижем, потрібно це місто любити, бути небайдужим до його потаємного життя. І тоді нам відкриється те, що зовсім не існує для зовнішнього, стороннього погляду, але те, що може виявитися гранично значущим для нас [5, с. 435].

Виникає слушне запитання: що ж дає можливість існуванню екзистенціального переживання Міста у собі? І як взагалі можливо визначити присутність Міста в менталітеті людини?

Насамперед – це незворотність минулого з одночасною його присутністю в екзистенційних переживаннях сучасного містянина, що надає налаштованість на наявність певної співпричетності до культурного смислу минулого. Подібним чином й живе Місто у душі містянина і є присутнім в його особистій пам'яті, створюючи певний неманіфестований музей пам'яті у реальному ландшафті Міста. «Вулиці, площі, канали, будинки, парки нагадують, нагадують, нагадують.... Ненав'язливо і ненаполегливо творіння минулого, в які вкладено талант і любов поколінь, входять у людину, стаючи мірилом прекрасного» [2, с. 50].

Спілкування з Містом, інакше говорячи, блукання його вуличками, площами й парками дозволяє розширити та поглибити культурне минуле Міста, але за обов'язкової умови – за рахунок того, що це минуле має бути Живим... Адже для того, щоб відчутти, наприклад, київську бруківку, недостатньо лише ходити по ній, треба ще й надихатися й зберігати в собі те пережите, що відбувалося у твоєму рідному Місті з твоїми батьками, дідами, прадідами, За такої налаштованості по-іншому постають реалії сивої давнини твого Міста, оскільки і ти опосередковано стаєш причетним до них.

В окресленому ракурсі надзвичайно актуальною видається сьогодні тема Міста як особливої реальності людського буття. Автор пише поняття «місто» з великої літери як таке, котре об'єднує всі міста у якості осередків культури за допомогою такого соціокультурного феномену як пам'ять. Саме пам'ять реалізує інтерес людини до чогось іншого, що формує даний простір мислення, в якому у єдності перебуває минуле й сучасне, духовні світи й смисли минулих поколінь й тих, хто зберігає їх сьогодні, тим самим забезпечуючи спадкоємність у розвитку культурних епох і традицій, відтворюючи зв'язок поколінь і те особливе міське середовище, яке називається «духом» Міста.

Адже історія культури – це насамперед історія розвитку людської пам'яті, її поглиблення та вдосконалення. Як висловився сучасний французький історик П'єр Нора, «ми не знаємо, яких знань про нас вимагатимуть наші нащадки, щоб зрозуміти самих себе» [6, р. 40]. Цей меседж з необхідністю виводить нас до проблем пошуку ідентичності в ситуації постмодерного розпаду, яке стосується, в першу чергу, пам'яті. Адже саме пам'ять робить нас тими, ким ми є, вибудовуючи нашу ідентичність і визначаючи нашу приналежність до певної спільноти – групи, громади, міста, нації, країни. І минуле, і сучасне стає доступним для нас лише за допомогою категорій нашої власної культури. Крім того, на бачення власного минулого дуже впливає те, чим і ким є людина сьогодні. Ми часто прочитуємо по-новому або цілковито переробляємо наш минулий досвід в світлі того, що знаємо і в що віримо сьогодні. Це більше каже про те, як ми відчуваємо зараз, аніж про те, що сталося колись. У такий спосіб, те, чим люди живуть сьогодні, вирішальним чином впливає на те, як вони бачать минуле і що у ньому фіксують у якості важливого та неважливого. Отже, соціальні системи стають тим, чим вони є, в результаті прогресивних трансформацій у часі, і саме у такий спосіб будь-яка сучасна форма несе у собі пам'ять про попереднє буття, тобто про своє минуле. Таким чином, пам'ять немов би вмонтована у конкретний соціальний досвід і у такий спосіб тісно пов'язана з часовими та просторовими уявленнями людини.

Слід зазначити, що смисли пам'яті завжди є похідними від цінностей, тому говорити про Місто означає говорити насамперед про його ціннісно-смыслову структуру, про онтологічно-ціннісний зріз міської реальності. «Кожне місто як таке має свою неповторну онтологію, свій глибинний проект буття... Місто як своєрідна моральна спільнота є явищем не чужим для нашої сучасності: «одесити», «кияни», «львів'яни» – це ті вирази, які й сьогодні ще

щось означають, хоча їх смисли поступово втрачаються і стають з часом все більш стертими й хиткими» [4, с. 16-17]. В останньому контексті здаються дуже влучними слова П. Вайля, що сучасна Європа дедалі більше складається не з країн, а з міст, виокремлюючи на перше місце відношення «людина – місто», тим самим, по-новому, актуалізуючи питання про спадкоємність розвитку в культурній історії Міста та відкриваючи способи переводу ціннісних начал культури у площину індивідуального життя людини.

Список літератури

1. Булгаков М. Белая гвардія / М. Булгаков // Белая гвардия; Киев-город. – К.: Богдана, 1995. – 344 с.
2. Лихачев Д. С. Прошлое – будущему: Статьи и очерки / Д. С. Лихачев. – Л.: Наука, 1985. – 575 с.
3. Малахов В. Киевские медитации / В. Малахов // Уязвимость любви. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. – С.441- 449.
4. Малахов В. Образ города в современном дискурсе: некоторые проблемные направления / В. Малахов // Образ міста в контексті історії, філософії культури: Києвознавчі читання. – К.: ПАРАПАН, 2005. – 200 с.
5. Малахов В. Философия в городе (Городская онтология и философское сознание) / В. Малахов // Уязвимость любви. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. – С. 433-440.
6. Nora P. Czas pamieci. / P. Nora. – Res. Publica Nowa, 2001. – 154 p.

МОЗГОВИЙ Артем Анатолійович,

доктор географічних наук, професор, старший науковий співробітник Інституту географії НАН України, м. Київ

ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ 2030:ЗАГРОЗИ НА ШЛЯХУ ВТІЛЕННЯ

Питання просторового розвитку, що ґрунтується на принципах «сталого просторового розвитку», знайшли своє відображення в основній парадигмі ХХІ століття – сталого економічного, соціального та екологічного розвитку людства.

У вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН для прийняття Порядку денного в галузі розвитку на період після 2015 року. Саміт розглядався світовою спільнотою як подія історичного значення. Проблематика Саміту охоплювала всі аспекти соціально-економічного розвитку, конкуренто-спроможності країн, екологічної та енергетичної безпеки, глобального партнерства для розвитку, а обсяг ґрунтовної підготовчої роботи не мав прецедентів в історії.

Після Саміту перед країнами-членами ООН постали нові завдання адаптації визначених на глобальному рівні цілей та їх моніторингу. Зокрема на період 2016-2030 рр. було визначено 17 глобальних цілей (далі – Цілі-2030), що вміщують 169 конкретних завдань [1].

Проте на шлях реалізації вищезгаданих цілей і завдань невпинно виникають перепони й загрози. Є різні підходи до типізації викликів і загроз. У січні 2020 р. генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш узагальнив загрози на планеті Земля: геостратегічна напруженість; зміни клімату; глобальне зростання

недовіри; небезпека від нових технологій, порівнявши ці загрози з чотирма «вершинами апокаліпсису» [2].

На думку окремих авторів, більш детально означити основні типи викликів і загроз, що стоять на шляху реалізації Цілей-2030 можна так [3]:

1. Загрози, що спричинені еволюційними змінами стану природного середовища (зміна природних властивостей компонентів природи, коливання клімату і їхній регіональний прояв, опустелювання, активізація природних процесів і явищ, тощо);

2. Загрози і виклики, що пов'язані із намаганням змінити світовий порядок (формування нових полюсів зростання, зміни в соціально-економічному розвитку держав, зміни на політичній карті світу, військові конфлікти та ін.);

3. Загрози, що пов'язані із розвитком цивілізації (інтенсивне зростання чисельності населення і нерівномірне його розселення, збіднення природного середовища, розшарування умов і якості життя населення, нерівномірність у доступі до енергетичних і водних ресурсів, нерівномірність проявів глобалізаційних процесів і активізація тероризму, тощо).

Таким чином, збереження численних форм бідності, зростаюча нерівність і погіршення стану навколишнього середовища залишаються одними з основних перешкод на шляху до забезпечення сталого розвитку в усьому світі. Важливу роль має культура і культурна різноманітність, що є джерелом формування спадщини людства і робить значний внесок у сталий розвиток міст, населених пунктів і громадян, наділяючи їх можливістю відігравати активну й унікальну роль в ініціативах у сфері розвитку.

Вважаємо за необхідне зазначити, що основними причинами, котрі перешкоджають забезпеченню сталого розвитку України та

реалізації в нашій країні Цілей-2030, є нестабільність соціально-економічних умов у державі в умовах перманентної кризи та відсутність науково обґрунтованої і законодавчо закріпленої стратегії її сталого розвитку.

Список літератури

1. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. – 176 с.

2. UN chief outlines solutions to defeat ‘four horsemen’ threatening our global future. – URL: <https://news.un.org/en/story/2020/01/1055791>

3. Руденко Л. Г., Бочковська А. І., Западнюк С. О., Поливач К. А. Регіональний аналіз потенційних небезпек і ризиків у життєдіяльності людини в Україні // Український географічний журнал. – 2015. – №2. – С. 50-58. <https://doi.org/10.15407/ugz2015.02.050>

МОКЛЯК Лариса Іванівна,

старший викладач кафедри філософії Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету, м. Київ

ЕКОЛОГІЧНИЙ ІМПЕРАТИВ ЯК СВІТОГЛЯДНА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Людство вступило в нове тисячоліття не тільки зі своїми досягненнями, але й з великим багажем вад, недоліків і негативів, які накопичувалися століттями. Окрім короно-вірусної пандемії, людська спільнота самовіддано вела і веде боротьбу з пожежами, повеннями, тайфунами, посухою і іншими жакливими природними катаклізмами. Хворіє людина, суспільство, природа.

Відповідь на питання: «Хто винуватий?» сьогодні отримана – це людина в її невгамовному утилітарно-споживацькому бажанні мати більше і більше. Відповідь на інше питання: «Що робити?» намагається дати світова спільнота, збираючись на екологічні саміти, конференції і симпозиуми. Так останній саміт, який відбувся у листопаді 2021 року у м. Глазго, був присвячений саме проблемі кліматичних змін.

Експертна комісія IPCC ООН оприлюднила свій прогноз, в якому зазначається, що якщо й далі ставитися так споживацькі до природи, то через 80 років людство не уникне кліматичної катастрофи – зникнуть міста і країни, загинуть 10 мільйонів людей від природних катастроф та сотні мільйонів від голоду. Комісією рекомендовано:

- до 2025 року припинити вирубку лісів по всьому світу;
- до 2035 року припинити спалювати вугілля по всьому світу, включаючи Китай;
- до 2040 року перейти на електромобільний транспорт;
- до 2045 року відмовитись від використання газу та нафти, перейти на чисту енергетику.

Реалізація цих рекомендації потребує великих грошових витрат, а також усвідомленого обмеження своїх споживацьких потреб і бажання все це здійснювати.

Сучасне українське суспільство, не є виключенням. Воно стоїть перед вибором – **залишити** існуючий спосіб взаємодії з природою, що неминуче, як показав саміт у Глазго, призведе до

екологічної катастрофи, чи зберегти біосферу придатну для життя як сучасних людей, так і наступних поколінь. Останнє може бути можливим лише за умови докорінної зміни і перебудови відносин у субстанціональній тріаді «людина-природа-суспільство». І саме людина, як істота розумна, здатна до критичного самопізнання, до обмеження себе в своїх потребах і бажаннях, може підкорити свою діяльність системі моральних табу, в даному випадку, екологічному імперативу і гармонізувати в такий спосіб ці відносини.

Виникають питання: Як це зробити? Як потрібно діяти? Які механізми має задіяти людина і людська спільнота? На нашу думку, останнє можливо лише за умови докорінної перебудови світогляду людей, переосмислення системи цінностей як в матеріальній, так і духовній сферах, формування нової екологічної культури.

Особлива роль у формуванні екологічної культури безперечно належить освітній сфері, різним її рівням – від садочку, школи до університету, і далі – у безперервному процесі самоосвіти і просвітництва. Перед циклом гуманітарних і соціальних дисциплін, які запроваджуються у вищій школі завжди висувалась вимога врахування професійної спрямованості того чи іншого навчального закладу. Сьогодні нагальна потреба ввести, як обов'язкову вимогу, врахування екологічної проблематики в дисципліни не тільки гуманітарного циклу, але й в фахові.

Процес екологізації свідомості громадян, формування екологічної культури має стати в центрі уваги ЗМІ. Маючи найширший і доступніший вихід на аудиторію слухачів і глядачів, охоплюючи інформацією всі верстви населення і соціальні групи, ЗМІ, на жаль, не приділяють цій проблематиці належної уваги. Якщо для збереження і розвитку української мови були введені на телебаченні і радіо мовні квоти, то, мабуть, прийшла нагода запровадити цей регулятор і для проблем екології, формування у громадян екологічної культури.

МУХАРЕВИЧ Оксана Сергіївна,
магістрантка ФЕБІБ 105 Національного авіаційного
університету, м. Київ

ВПЛИВ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ НА ГІДРОЛОГІЧНИЙ РЕЖИМ РІЧОК

Урбанізація території з кожним роком активно розвивається. Природний ландшафт змінюється і це торкається всіх елементів водного балансу та гідрологічного стану водних об'єктів. Особливо значними є зміни кількісних характеристик середньої течії басейну річки та невеликих вододілів.

Порушення природного стоку ґрунту, втрати води в системі водопостачання та очищення стічних вод, наявність твердих поверхонь перешкоджає випаровуванню ґрунтових вод, що суттєво змінює структуру водного балансу. Потоки природного вододілу сильно розрізняються за якісними та кількісними показниками стоку у міських районах.

Зміни водного балансу міста супроводжуються погіршенням якості води і перетворенням хімічного складу води. У даному випадку кількісним показником є площа непроникної поверхні, що не бере участі в природному кругообігу води, що призводить до порушень водного режиму, що призводить до розвитку небезпечних гідрологічних та геологічних явищ.

Ступінь впливу урбанізації на водні об'єкти залежить від розвитку транспортної інфраструктури, масштабів територіального розвитку, розвитку промислових комплексів та зміни характеру землекористування.

Таким чином, основними причинами трансформації гідрологічної ситуації річок до міського району є:

- використання води з глибоких підземних водозаборів;
- зміна природної гідрологічної мережі та створення дренажних та каналізаційних систем, що ведуть до швидкого скидання талої та дощової води;
- збільшення кількості зайнятих водонепроникних та непроникних поверхонь, промислових та комерційних об'єктів, будівель та тротуарів, що призвело до порушення природного процесу водообміну;
- зміна природного теплового та вітрового режиму, забруднення атмосферного повітря, природних пропорцій елементів, що порушують водний баланс.

ОРДЕНОВ Сергій Сергійович,

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету, м. Київ*

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У сучасному суспільстві екологічна проблема набула чітких обрисів глобальності, фактично поставивши все людство на межу виживання. Тому екологічна тематика є імпліцитно присутньою у науковому дискурсі незалежно від галузі знань, об'єднуючи представників різних наук навколо вирішення найактуальнішої проблеми сучасності – екологічної безпеки природокористування. Водночас, в основі більшості сучасних досліджень лежить внутрішнє бажання подолати існуючі наслідки при одночасному

збереженні того способу суспільного життя, яке, по суті, й привело до існуючого стану речей в екологічній сфері. В першу чергу, це пов'язано з певними політичними і економічними традиціями, які склалися у глобалізованому соціумі, та які впливові гравці на міжнародно-політичній арені не поспішають змінювати, адже у першу чергу це стосується їхніх інтересів. Разом із тим, екологічні зміни, які відбуваються на нашій Планеті, суттєво впливають на умови життя людей, «викликаючи непередбачені зміни клімату, руйнування екосистем, виснаження природних ресурсів, а відтак – їхню нестачу» [1, с. 57], що вказує на суттєвий взаємозв'язок між політикою, економікою та екологією.

Безупинний економічний розвиток обумовлює зростання споживання, що за умови обмеженості природних ресурсів не може не вести до катастрофічних наслідків. Обираючи тактику сьогоденного вирішення поточних проблем, людство вдається до непоправної стратегічної помилки. Бажання капіталістичних економік вирішити будь-що свої вузькоутилітарні економічні інтереси шляхом збільшення споживання природних ресурсів за рахунок країн «третього світу» призвело до нанесення значної шкоди здоров'ю нинішніх та непоправних наслідків для прийдешніх поколінь у цих країнах.

Цілком очевидно, що для уникнення катастрофи необхідно узгодити людські цілі зі способами задоволення екологічних потреб. У процесі цього узгодження повинні встановитися правила людської поведінки, що ґрунтуються на поєднанні екологічних і морально-етичних критеріїв. Власне, ідеться про формування екологічної свідомості та гармонізацію відносин людини і природи на етичних засадах застосування екологічного імперативу – тобто вимог і правил охорони навколишнього середовища, що впливають із незворотності настання шкідливих наслідків для

людини та природи у результаті неконтрольованого природокористування.

Екологічний імператив, за аналогією з Кантовим категоричним імперативом, застосовується без жодних винятків, у всіх випадках, місцях і обставинах природокористування. Він позначає вимогу дотримуватися комплексу пріоритетних та обов'язкових до виконання обмежень діяльності людини як таких, що можуть призвести до катастрофічних наслідків для усього людства.

Водночас, якщо для досягнення екологічного балансу йдеться про розумне обмеження споживання енергетичних ресурсів і виробництв, то у даному випадку актуальним є також звернення до морального імперативу. Сьогоднішнє суспільство розколоте колосальною майновою нерівністю, і цей розкол із часом тільки наростає. Одержимість людей прагненням до безмежного збагачення та необмеженого споживання перебуває поза лаштунками здорового глузду. Зокрема, за словами Генерального секретаря ООН Антоніо Гутерріша, нині понад 70 відсотків людей у світі живуть в умовах зростаючої нерівності у доходах та якості життя, а 26 найбагатших людей у світі мають сукупне багатство, яке еквівалентне доходам половини світового населення [2]. Звідси виникає абсолютно закономірне питання: а чи здатне сучасне суспільство до реалізації проекту коеволюційного з природою розвитку? Адже люди дедалі більше впадають у залежність руйнівних принципів суспільства споживання, що тягне за собою високий рівень фінансового розшарування у світі, породжує економічну нестабільність, корупцію, фінансові кризи, зростання злочинності, призводить до погіршення фізичного та психічного здоров'я людей.

Цей факт суттєво прискорює наближення людства до тієї межі, коли доведеться робити екстрений вибір між

неконтрольованим «саморегульованим» хаосом ринкових відносин та осмисленим переходом до якісно нового світосприйняття. Тому, на нашу думку, першочерговим завданням міжнародної спільноти є усунення соціальної причини виникнення нерівності на планеті, перш ніж сліпа і бездумна гонитва за багатством зруйнує світову економіку, призведе до остаточного розшарування суспільства та знищить екологію на планеті.

Отже, з усього вищесказаного випливає, що питання формування екологічної свідомості та екологічного імперативу на сьогоднішній день є питанням світоглядного, морально-етичного та політико-соціального характеру.

В теперішньому техногенному глобалізованому соціумі утворилася досить парадоксальна ситуація: розвиток сучасних наук та високих технологій, що наділяє людину колосальними можливостями, використовується для її поневолення, руйнування соціальних зв'язків та знищення планети. Тому потрібно обрати таку форму соціальної взаємодії, яка б увібрала в себе усі частини картин світу, та сформувані нову доктрину, здатну взяти до уваги світ думки і світ природи, наповнену при цьому духовно-моральним змістом спільного життя.

Список літератури

1. Клешня Г. М. Екологічний імператив як фактор антропологічної безпеки сучасного суспільства / Г. М. Клешня // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – 2020. – № 1 (31). – С. 57-63.

2. Новости ООН: Глобальный взгляд. Человеческие судьбы. Генсек ООН: мы плывем по одному морю, но кто-то – на яхте, а кто-то – цепляясь за обломки. 18 июля 2020. <https://news.un.org/ru/story/2020/07/1382271>

ПАВЛОВСЬКА Олена Валентинівна,

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, м. Київ*

ДОЛОГІЧНЕ МИСЛЕННЯ

Концепція дологічного мислення була висунута французьким філософом Л. Леві-Брюлем у якості альтернативи анімістичній гіпотезі англійської антропологічної школи Е. Тайлора та Дж. Фрезера. Їх твердження про тотожність мисленнєвих процесів первісної людини та людини сучасного західного світу була визнана Леві-Брюлем методологічною помилкою.

Леві-Брюль вперше показав, що мислення примітивної людини не збігається з механізмом мислення людини сучасної. Він спробував визначити основні відмінності між ними та встановити найбільш загальні закони, яким підпорядкована діяльність дологічного мислення.

Автор пропонує погляд, відповідно до якого дологічне мислення – це мислення, що обрало свій, відмітний шлях розвитку. Воно є не менш розвинутим, але в іншій спосіб, підкорене власним законам та принципам.

Найцікавішим тут є питання про те, що собою являють ці принципи. Першим і основним з них є принцип партиципації (причетності). Цей принцип може бути описаний так: одна й та сама істота або предмет може бути причетна до іншої настільки, що ставати тотожною їй. У мисленні первісної людини предмети,

істоти, явища одночасно можуть бути самими собою та чимось іншим.

Інакше кажучи, для дологічного мислення протилежність між одиницею та множиною, між тотожним та іншим не вимагає обов'язкового заперечення одного з вказаних термінів, якщо стверджується інший та навпаки. Така неувага до закону суперечності обґрунтовується містичною спільністю, причетністю предметів.

Містичність – це друга важлива характеристика дологічного мислення. «Первісний менталітет є в своїй основі містичним. Ця головна риса цілком пронизує те, як він судить, відчуває і діє. З цього випливає найбільша важкість зрозуміти його» [1, с. 352]. Тому, менталітет первісних народів більшою мірою містичний, ніж логічний [1, с. 337].

Окрім закону партиципації та містичності дологічного мислення важливим для його повнішої характеристики є й такі принципи, як принципи біолокації, інтуїції та причинності. Відповідно до принципу біолокації один і той самий предмет в один і той самий час може знаходитися в різних місцях. Виняткового значення набуває інтуїція в межах дологічного мислення. «Руку тубільця направляє щось на кшталт інтуїції, а вона, в свою чергу, керується ретельним наглядом за тими предметами, які представляють для нього особливий інтерес» [1, с. 363].

Принцип причинно-наслідкового зв'язку такий зрозумілий та очевидний для сучасної людини набуває зовсім іншого характеру у межах дологічного мислення. Виявлення необхідних та достатніх умов явищ та виведення на їх основі законів цілком задовольняє мислення логічне і не потребує додаткових умов. Однак механізми дологічного мислення зовсім інші. «Можливо, що він (тубілець) виявив постійні антецеденти факту, що його цікавить, і в своїх діях

він найповнішою мірою враховує свої спостереження. Однак реальну причину він завжди шукатиме в світі невидимих сил, за межами того, що ми називаємо природою, в «метафізиці» в буквальному сенсі слова» [1, с. 358-359].

Таким чином, Леві-Брюль спираючись на археологічний матеріал, описує певний тип мислення, створює деяку цілісну концепцію мислення, яка може ігнорувати деякі закони формальної логіки, а замість них орієнтується на зовсім інші, іноді навіть протилежні закони.

На ґрунті такої логіки у первісній людини складається інше уявлення про речі. І саме таке відношення корелює з деяким важливими ідеями сучасної екологічної психології та глибинної екології.

Уявлення про природу первісних людей постають у якості тих ідеалів, до яких звертаються сучасні філософи-екологи у формуванні своїх прогресивних поглядів. Так автори глибинної екології, яка пропонує екоцентричний, на відміну від антропоцентричного, погляд на відношення «людина-природа», заперечують те, що людина відокремлена від природи, є її розпорядником, що користується природою як своїм ресурсом. Пропонують, натомість, необхідність повернення до усвідомлення своєї єдності з природою [2].

Список літератури

1. Леві-Брюль Л. Первобытный менталитет. – СПб., 2002. – 400 с.
2. Stephan Harding Animate Earth: Science, Intuition, And Gaia. – 2006. – 256p.

PODA Tetiana,

*PhD in Philosophy, Associate Professor of Department of Philosophy,
Faculty of Linguistics and Social Communications, National Aviation
University,*

RIABOKUCHMA Alina,

*student of group FLSC-640, Faculty of Linguistics and Social
Communications, National Aviation University*

ECOLOGICAL COMMUNICATION IN THE INFORMATION AGE

In the second half of the XX th century humanity are facing problems that threaten the very existence of human civilization. The problems are caused by the ecological crisis as a result of the technical expansion of man into nature. As K. M. Majer-Abich observes: "...we behave like hordes of interplanetary invaders who would like to live on this earth as long and as comfortably as possible, without considering it their homeland, but behaving as if they are going to go to the next planet, consuming here completely or making it unfit for consumption" [Majer-Abich : p. 9].

It is worth emphasizing that the communicative interaction of all participants in the process is crucial for solving environmental problems in the "man-nature" system. Ecological communication is a special functional type of communication.

Environmental communication began to develop as an independent direction in the mid-1980s in the United States at the intersection of ecology, sociology, risk management theory, political ecology, and other disciplines [Littlejohn, Foss 2003: 343].

In Western sources, there are different points of view regarding the definition of the concept of "environmental communication". So,

according to A. G. Flor, environmental communication is “the application of communication approaches, principles, strategies and techniques to environmental management and protection” [Flor, 2004].

Environmental communication has four major messages or themes inspired by Barry Commoner's Four Laws of Ecology:

1. Everything is connected to everything.
2. Everything must go somewhere.
3. Nature knows best.
4. There is no such thing as a free lunch. [Flor 2003].

Environmental communication has also got five essentials:

1. Knowledge of ecological laws.
2. Sensitivity to the cultural dimension.
3. The ability to network effectively.
4. The efficiency in using media for social agenda setting.
5. The conflict resolution, mediation, and arbitration.

The issues of environmental communication are analyzed from the point of view of environmental met information system, including the various models of environmental information. Such vision of the research gives the premises to study environmental communication as a multisided amalgamation of communication theory and environmental theory with the special focus on the function, tool, techniques and the impact of communication within a certain environment.

M. Meisner reduces the definition of ecocommunication to the process of exchange of information on environmental issues: “Environmental communication is all kinds of interpersonal, group, social, organizational and mass communications that make up a social dialogue about environmental problems and their solutions” [Meisner]. The author says that eco-communication is realized at several levels of communicative interaction.

Thus, the essence of environmental communication is the circulation of environmental information, exchanged by communicators

at the interpersonal, group, organizational, and mass levels to carry out activities for environmental benefits.

The semantic aspect of environmental communication is environmental information aimed at regulating of relations between interest, greening of man in all spheres of society and exchanging the experience.

According to R.J. Cox, environmental communication has two main functions: pragmatic and constitutional. The essence of the pragmatic function of environmental communication includes training, prevention, persuasion and cooperation. The constitutional function is realized in the process of forming people's understanding of the problems of ecology, nature and their place in it.

In environmental communication, all subjects can equally act as communicators. However, in the case of political communication in the ecopolitical process, the decisive role is played by the institutions of power, which are the main initiators of communication processes and authoritative sources of ecopolitical information (a set of knowledge of phenomena, facts and events in the ecopolitical sphere of society). The main sources of eco-political communication are: political organizations/institutions; environmental organizations; leaders of political and environmental organizations, opinion leaders; mass media; expert community (scientific and sociological centers) [Pushkareva 1995: 45-54].

The functional significance of eco-political communication is reduced to the regulation of relations between groups of environmental interests, greening and politicization of the individual. Through ecopolitical communication, such goals of environmental policy as ensuring the environmental safety of the population, maintaining a balance of environmental interests of various social groups and monitoring their actions, primarily in the field of environmental management, greening all spheres of society's life are implemented.

Literature

1. Majer-Abich, K.M. (2004). *Rebellion in Defense of Nature. From the Environment to Mitwelt*. Translation from German, afterword, notes by A. Yermolenko. Kyiv: Libra.
2. Flor, A. G. (2004). *Environmental Communication: Principles, Approaches and Strategies of Communication Applied to Environmental Management*. University of the Philippines. Open University. https://www.researchgate.net/publication/276930253_Environmental_Communication_Principles_Approaches_and_Strategies_of_Communication_Applied_to_Environmental_Management
3. Littlejohn S.W., Foss K.A. (2003). *Encyclopedia of Communication Theory*. New Mexico: Sage Reference Publishing.
4. Meisner M. *Whatis Environmental Communication? 2.5.1*. URL: <http://www.esf.edu/ecn/whatisec.htm> (Accessed September 23, 2013).
5. Cox R.J. (2010). *Environmental Communication and the Public Sphere*. California: Sage Publications Inc.
6. Pushkareva, G. V.(1995). *Political Communications. – Political support of business* (Ed.Y.S. Konoplin). – M.: MAI Publishing House. pp. 45-54.

ПРОЦАК Юлія Олександрівна,

магістрантка ФЕБІТ 101 Національного авіаційного університету,
м. Київ

ПРОБЛЕМИ І НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ ЗАБРУДНЕННЯ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ ЗОНИ АЕРОПОРТУ

В умовах сьогодення, транспорт є одним із головних забруднювачів атмосферного повітря. З кожним днем частка різноманітних транспортних засобів невпинно збільшується, адже кожен з нас уже не може уявити свого життя без регулярних пасажирських і вантажних перевезень. Відповідно, із збільшенням кількості транспорту, збільшується і його негативний вплив на складові довкілля. За інтенсивністю цього впливу провідне місце, серед існуючих видів транспортних засобів, належить саме авіаційному [1].

Кожного разу політ літака, разом з його обслуговуванням в аеропорту, спричиняють вагомий хімічний та фізичний вплив на довкілля, включаючи зміни у всіх його складових. В першу чергу це впливає на якість атмосферного повітря, адже до нього потрапляє найбільша кількість саме відпрацьованих літаками газів, що постійно накопичуються та викликають порушення в нормальному функціонуванні екосистем [2]. Саме тому, обов'язковою умовою на шляху до успішного послаблення впливу авіаційної галузі на стан як атмосферного повітря, так і всього навколишнього середовища в цілому, виступає проведення обов'язкового та регулярного моніторингу стану атмосферного повітря навколо аеропортів та підприємств з експлуатації авіаційних суден.

Загалом, методи якими можна проводити дані спостереження є дуже різноманітними та включають в себе як хімічні, фізичні, фізико-хімічні так біологічні. У використанні кожного з методів є певні складнощі. Процес інструментальних досліджень є, в більшості випадків, складним та дорого вартісним, до того ж, часто

присутня недостатня забезпеченість необхідним обладнанням та спеціально оснащеними лабораторіями. Також, використання виключно фізико-хімічних методів ускладнює або виключає можливість оцінити стан та реакцію саме живих організмів, що знаходяться на територіях з підвищеним техногенним навантаженням. Тому, не менш значущим є використання більш простих та економічно вигідних біологічних методів досліджень стану атмосферного повітря в зоні аеропорту, оскільки певні види рослин та тварин, що знаходяться на прилеглих територіях, мають здатність відображати якісний стан середовища свого існування та свою реакцією вказують та наявність будь-якого хімічного впливу та його інтенсивність [3].

Провідне місце серед існуючих біологічних способів досліджень належить методу в основі якого лежить спостереження за лишайниками як індикаторами стану атмосферного повітря, що отримав назву ліхеноіндикація. Він дає змогу отримати досить чіткі та точні дані з боку реакції та стану лишайників на території аеропорту, що реагують навіть на незначне забруднення повітря хімічними речовинами [4]. До недоліків біологічних методів можна віднести відсутність можливості отримати дані про кількісний вплив забруднюючих речовин, оскільки вони показують тільки якісні зміни в результаті певного негативного впливу.

Таким чином для проведення моніторингу стану атмосферного повітря найбільш доцільним є поєднання між собою існуючих хімічних та фізичних методів з біологічними, що надає можливість отримати найбільш точно картину стану атмосферного повітря на певній території, в тому числі і території аеропорту.

Список літератури

1. Транспортна екологія: навчальний посібник / О. І. Запорожець, С. В. Бойченко, О. Л. Матвєєва та ін. – Київ: «Центр учбової літератури», 2017. – 508 с.

2. Проблеми забруднення атмосферного повітря при експлуатації аеропортів цивільної авіації / О. Запорожець, К. Синило, К. Ульянова, А. Крупко, В. Паращанов; за ред. К. Синило. – Київ : НЕЦУ, 2018. – 20 с.

3. Лисиця А. В. Біоіндикація і біотестування забруднених територій. Методичні рекомендації до самостійного вивчення дисципліни / А. В. Лисиця. – Рівне: Дока-центр, 2018. – 94 с.

4. Маджд С. М. Дослідження стану атмосферного повітря в зоні експлуатації авіаційної техніки методом ліхеноіндикації / С. М. Маджд, Я. В. Костюк, Г. М. Франчук // Екологічна безпека та природокористування: Зб. наук. пр. – К., 2010. – Вип. 6. – С. 34-38.

РАДУТНА Аліна Віталіївна,
магістрантка ФЕБІТ101 Національного авіаційного
університету, м. Київ

ФІЛОСОФІЯ СУЧАСНОЇ ЕКОЛОГІЇ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Науково-технічний прогрес ХХ ст. спровокував безпрецедентний антропогенний вплив на біосферу, і як наслідок, людство опинилося в глобальній екологічній кризі. Зіштовхнувшись із науково-технічною революцією, сучасна людина втратила відчуття і розуміння своєї єдності з природою. Якого б розмаху не набув науково-технічний прогрес, людина

здатна раціонально осмислювати цей процес і керувати ним, спираючись на закони природи, науки та морально-етичні засади своєї життєдіяльності.

До вирішення нагальних екологічних проблем звертається така галузь філософського знання як екологічна філософія або філософія природного середовища. Екологічна філософія осмислює взаємодію суспільства і природи, різноманітність сучасних підходів до екологічної проблематики, а також формує загальнометодологічні принципи вирішення цих проблем.

Про необхідність глибинного зв'язку науки і філософії у вирішенні актуальних проблем людської спільноти зазначає В. І. Вернадський: «ніколи досі не бачили ми в історії людства науки без філософії і, вивчаючи історію наукового мислення, ми бачимо, що філософські концепції і філософські ідеї входять як необхідний елемент, що проникає в усю науку, в усі часи її існування [1, с. 21].

Людина повинна усвідомлювати своє місце та роль в природному світі. Вона мешканець планети, а тому може, й повинна, мислити і діяти по новому, не тільки як окремий суб'єкт, член сім'ї чи роду, держави або їх союзів, а й у планетарному аспекті. Але мислити і діяти вона має можливість тільки в сфері життя – в біосфері, в певній земній оболонці, з якою вона нерозривно і закономірно пов'язана, вийти за межі якої вона не може. Існування біосфери, її цілісність – це умова і гарант людського буття сьогодні і в майбутньому.

Схоже, що вперше ми знаходимося в умовах єдиного геологічно-історичного процесу, який охоплює одночасно всю планету. XX століття показало, що будь-які події, які відбуваються на планеті, взаємопов'язані, і з кожним днем соціальний, науковий й культурний взаємозв'язок людства лише посилюється й поглиблюється.

Очевидно, що екологічна проблематика в наші дні набуває надзвичайно важливого значення і потребує негайного вирішення. Подальший розвиток суспільства неможливий без узгодження з розвитком природи. Людина своєю діяльністю завдає шкоду природі і з необхідністю повинна мінімізувати свій негативний вплив на навколишнє середовище, адже це наше середовище існування, без якого не можна уявити життя на планеті. Людству відведено обмаль часу для подолання і вирішення цих проблем. Поняття сталого розвитку суспільства передбачає забезпечення можливості задоволення потреб людей без загрози як самій людині, так і природі вже сьогодні і в майбутньому.

Глобальні екологічні проблеми, з якими людство зіткнулося на порозі ХХІ ст. глибоко впливають на всі сторони життя сучасної людини. Ці проблеми настільки взаємопов'язані, що практично не можна добитися успіху у вирішенні однієї з них, ігноруючи або приділяючи недостатню увагу іншим. Однобічний підхід до вирішення глобальних проблем може привести до катастрофічних наслідків. Таким чином, потрібно розглядати весь перелік проблем в їх взаємозв'язку, визначати та виявляти їх причинно-наслідковий зв'язок, структуру та сформувати етапи вирішення.

Саме екологічна філософія, маючи у своєму арсеналі могутні світоглядно-концептуальні засади, має можливість допомогти як науковій спільноті, так і людству загалом подолати однобічний підхід до розуміння й оцінки глобальних екологічних проблем та сформувати загальнометодологічні принципи аналізу і вирішення цих проблем.

Список літератури

1. Вернадський В. Про науковий світогляд / В. Вернадський. – К.: 1996. 56 с. (НАН України. ЦГО).

РЖЕВСЬКА-ШТЕФАН Злата Олександрівна,

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри філософії, політології та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка, м. Кропивницький

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

Пандемія COVID-19 стала серйозним випробуванням для психічного стану як для українського суспільства, так і для всього людства. Широке висвітлення перебігу епідемії в ЗМІ, перенасиченість джерел саме страхітливою інформацією, чутки, спричинені недостатньою інформацією про клінічні прояви хвороби та її лікування, все це викликало у багатьох людей реакцію тривоги, страху, депресії і паніки. Дослідження, проведені в Китаї ще під час початкового спалаху COVID-19, показало, що більше половини опитаних відчули на собі негативний вплив психічного тиску, спричиненого спалахом: 53,8 % оцінили рівень негативного психологічний вплив спалаху як середній або тяжкий, ще 16,5 % повідомили про помірні та тяжкі симптоми депресії; 28,8 % – про симптоми середньої тяжкості до тяжкої тривожності; 8,1 % – про середній і значний рівень стресу [2].

В цілому очікується, що спектр психологічних наслідків, до яких може призвести спалах COVID-19, може бути доволі широким: поява нових психіатричних симптомів в осіб, які поки що не мають психічних захворювань; погіршення стану тих, хто страждає на такі захворювання; дистрес у медпрацівників, що доглядають за пацієнтами з психічними та соматичними недугами [1]. Гостра реакція на стрес може мати форму посттравматичного стресового розладу, депресії, інших емоційних

розладів і як наслідок приводити до зростання аутоагресивних дій аж до суїцидальних. Причому психологічний страх (як ірраціональний) стає страшнішим, аніж власне хвороба (об'єктивний страх) [2].

На сьогоднішній день, пандемія та введення надзвичайного стану привели до руйнації звичного життя багатьох людей. Для більшості з них неочікувана життєва криза стала тригером, що актуалізувала психологічні чинники захисного характеру, які мають негативні наслідки для психічного стану. Серед таких чинників – неефективні копінг-стратегії, страх майбутнього, переживання за долю близьких, недовіра до влади. Поруч з цим зовнішні обмеження карантину, примусова самоізоляція і майже примусова вакцинація посилюють у населення відчуття вимушеності та актуалізують внутрішній психологічний спротив, наслідком якого є формування станів роздратування, гніву, агресивних поведінкових проявів. Водночас, слід зауважити, що найпоширенішим психічним порушенням серед тих, кого торкнулася коронавірусна ситуація, є звичайна тривога. І тому першочерговою задачею, що постає перед різними фахівцями, є необхідність навчити населення ефективним і простим прийомам зниження психічного напруження та збереження свого психічного здоров'я.

Список літератури

1. Чабан О., Хаустова О. Психічне здоров'я в період пандемії COVID-19. (особливості психологічної кризи, тривоги, страху та тривожних розладів): реалії та перспективи // НейроNews. Психоневрологія та нейропсихіатрія. – 3 (114), 2020. – С. 26-36.
2. Ho C.S, Chee CY, Ho RC. Mental Health Strategies to Combat the Psychological Impact of Coronavirus Disease 2019

(COVID-19) Beyond Paranoia and Panic. Ann Acad Med Singap. 2020 Mar 16;49(3): 155-160.

РІГУС Данієлла Андріївна,

*магістрантка ФЕБІБ 105 Національного авіаційного
університету, м. Київ*

ФОРМУВАННЯ ТЕЧІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ГЕДОНІЗМУ

В епоху інформаційних технологій та толерантності, гедонізм у його класичному розумінні сприймається, як прояв бунтаризму та свідомого ігнорування правил, які диктують масову культуру поведінки, заради власного задоволення. Гедонізм, трактується, як неприродне та прирівнюється до анархізму. Проте сутність цих течій принципово світоглядно відрізняється.

Формування теорії життя заради задоволення, тривало не одне сторіччя, і остаточно досягло повного розуміння, коли еволюція сприйняття гедонізму поділилася на психологічну та моральну складову цього вчення. Саме останні дослідження та теорії, підтверджують логічне та здорове сприйняття гедонізму, та формулюють ті моральні постулати, які не тільки приносять задоволення та сприяють уникненню болю як абстрактного поняття, так і фізичної, але й запроваджують ту систему цінностей, що несе причинно-наслідкову відповідальність за досягнення задоволення шляхом вдосконалення життєвих принципів та створення гармонійного світу навколо себе.

Розглядаючи питання впливу людини на довкілля, можна дійти висновку, що абсолютно всі наші дії негативно впливають на екологію, та знищують її, як мікро кроками, так і в глобальному розумінні. Кожен наш подих, ковток води, прийом їжі, та будь яка з

наших дій несе руйнівні наслідки на планеті Земля. Але навіщо ж тоді нам дане життя, якщо кожне нове життя вбиває живе!?

Оскільки сучасне суспільство активно популяризує течію раціонального осмислення новітніх поглядів на екологічні проблеми, тому й сучасна дійсність породила течію еко-активістів, яких об'єднує спасіння майбутнього, шляхом зменшення болі природи. Парадигма екологічної течії трактує свою філософію, як задоволення від чистоти, яку ми створюємо. Гедонізм як поняття наповнюється новим змістом, підкріплюється поняттям екологічне, що в свою чергу сприймається, як не забруднене, не видозмінене, не деформоване.

Сучасні гедоністи, які пов'язали своє задоволення від моменту та життя в цілому, дотримуються принципу зменшення болю планети, шляхом мінімізації негативного впливу на довкілля. Напевно звичайній людині, що ніколи навіть не замислювалася над впливом свого життя на природу, важко зрозуміти, як можна отримувати задоволення від сортування вторинної сировини, відмови від буденних речей, таких як кава в паперовому стакані з пластиковою кришкою, натомість мати свій багаторазовий стакан, щоразу не купувати поліетиленовий пакет на касі супермаркету, а мати сумку з цупкої тканини, пройтися пішки, а не викликати таксі, або ж відмовитися від коротких поїздок на машині, натомість використовувати велосипед, здавати речі на переробку, а не бездумно викидати у сміття, і це лише маленька частина тих «заповідей», яких дотримуються екологічні гедоністи. В цілому, їх можна прирівняти з течією «eco-friendly», і напевно, єдино вірне позиціонування їх інтересів збігається у точці кінцевої мети, але те, що їх принципово відрізняє, це те, що еко-гедоністи не використовують масове розповсюдження своїх поглядів, в той час, коли «eco-friendly» синонімічно замінюється на еко-активісти, і в контексті своїх поглядів мають чітко виражені риси пропаганди.

Еко-активісти – це об'єднання людей, що масово розповсюджують свої погляди, іноді й маніпулятивним шляхом, в той час, коли еко-гедоністи не мають на меті доводити важливість своєї місії.

Отже, підсумовуючи зазначимо, що, оскільки течія екологічних гедоністів тільки почала своє формування, у ході якого відбувається становлення цінностей і пріоритетних цілей, то за останніми спостереженнями за їх діяльністю можна визначити їх світоглядний принцип: «Життя без боргу перед планетою».

СІДОРКІНА Олена Миколаївна,

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного
авіаційного університету, м. Київ*

ГНОСЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ ПРИРОДИ У ТРАДИЦІЙНИХ СУСПІЛЬСТВАХ

Аналіз досвіду осмислення природи у різних міфологічних системах доби первісного суспільства показує залежність цього процесу від особливостей духовного розвитку суспільства на певному історичному етапі, а також детермінованість його рівнем розвитку культури, матеріальних продуктивних сил, наукового знання, релігійних вірувань, світогляду загалом.

Гносеологічні засади такого осмислення базуються на категоріях зв'язку з надприродним, що пов'язано з поліфункціональністю первісної свідомості і релігії, яка проявляється у виконанні нею низки важливих суспільних функцій. Головними з них є компенсаторна, світоглядна, нормативна,

регулятивна, інтегративна та інші функції. При цьому як поліструктурна і поліфункціональна форма, первісна релігія охоплює і духовну, і матеріально-виробничу сфери суспільства і проявляє себе як на теоретичному, так і на буденному рівнях.

Для розуміння відношення людини традиційного суспільства до природи та її пізнання важливе значення має особливість міфологічної свідомості. В основі первісно-міфологічного осягнення природи знаходиться також специфічний вид знання про характер взаємовідносин людини з оточуючим світом та середовищем, насамперед природним. У зв'язку з низьким рівнем розвитку продуктивних сил суспільства та безпосередньої практичної спрямованості людської діяльності формування знання має специфічні риси. З одного боку первісно-міфологічна свідомість має ознаки пізніших релігійних систем, де знання є результатом осягнення людиною надприродного начала та його прояви у світі. З іншого боку, для неї притаманне конкретно-образне, емоційне сприйняття світу, що закономірно породжує різні форми анімістичних уявлень (гілозоїзм, аніматизм, анімізм, антропоморфізм тощо). У цих проявах міфологія як найбільш рання форма духовної культури відображає прагнення первісної людини зрозуміти світ і саму себе [1, с. 58-59]. Саме ранні форми релігії, різні культу, пов'язані з природою дають найбільш яскраву картину первісного мислення і осягнення зв'язків людини з природою [3; 4]. Тому світоглядний аспект міфологічного розуміння взаємовідносин природи і людини, пояснення природних процесів і явищ може бути осмислений через наукове поняття релігійної свідомості взагалі та її характерних рис.

На основі аналізу численних досліджень з історії первісного суспільства, етнографії, філософських і культурологічних досліджень міфології та первісного мислення ми маємо змогу виділити характерні особливості знань про природу і взаємодію

людини з нею, притаманні даній фазі розвитку духовної культури суспільства. Перш за все це ефект «розчиненості» у природі для первісної людини з формуванням образного та емоційного сприйняття світу, антропоморфізація сил природи та її загальне одухотворення. По-друге, інтегрованість природи у структуру світобудови без виокремлення її в окремий об'єкт пізнання або розуміння її як виразу абстрактної сутності людини, космологічності в осягненні світу. По-третє, це цілісне «відчуття» природи та споглядальність в її осмисленні як основа пізнання її гармонії і досконалості. По-четверте, це присутність у системі пізнання природи як обов'язкової складової надприродної субстанції. При цьому знання про природу виступають складовою частиною системи релігійних вірувань. По-п'яте, спостерігається переплетіння елементів раціональних та міфологічних знань, їх загальна нерозчленованість.

Гносеологічною основою для виникнення різних форм свідомості первісного суспільства виступали перш за все умови суспільного буття. Низький рівень розвитку продуктивних сил у первісну епоху визначав високу залежність людини від природи та незначний ступінь її пізнання і підкорення, оскільки майже всі необхідні продукти для життя вона отримувала від природного оточення.

Людина первісного суспільства ще не виокремлювала себе з навколишнього світу в якості осібної істоти. Ресурсна база території, стихійні сили природи, що діяли на ній, і людська група, що проживала тут, – мислилися як єдине ціле, де людина виступала частиною оточуючого світу. При цьому природі приписувалися людські властивості аж до кровноспорідненої організації та дуалістичного поділу на дві шлюбні частини, а людям – властивості природи аж до відтворення її стихійних явищ [2, с. 118]. Така підпорядкованість виробничих циклів

діяльності людини ритмам природного оточення зберігалася і на більш пізніших етапах суспільного розвитку, пов'язаних з переходом до відтворюючого господарства, у тому числі виникнення та існування перших цивілізацій.

Головним джерелом знань первісної людини виступала її трудова діяльність, під час якої відбувається нагромадження досвіду, зіставлення причин і наслідків явищ, узагальнення й систематизування спостереження. Конкретні умови життя вимагали насамперед нагромадження знань про навколишнє природне середовище. Приклад життя сучасних відсталих суспільств показує, що члени родової громади мали значний запас відомостей про ресурси своєї батьківщини, тобто фактично знань з прикладної географії, ботаніки, зоології, метеорології, мінералогії, медицини та інших природничих галузей [2, с. 114-115].

Тому одним із шляхів дослідження гносеологічних аспектів розуміння взаємодії природи і людини у традиційних суспільствах є аналіз особливостей індивідуальної і суспільної праці як процесу між людиною і природою, за допомогою яких він має опосередкований характер.

Оскільки праця виступає як специфічний людський вид діяльності, особливості взаємодії у системі людина-природа ґрунтуються на принципово відмінних засадах від інших живих істот. Саме праця виступає як головний опосередкований фактор у системі взаємовідносин людини і природи, створюючи так звану «другу природу», зміст і характер якої зумовлюються рівнем розвитку продуктивних сил суспільства та технічного прогресу.

Можливість включення ідеї надприродного у структуру світогляду полягає також і у пізнавальних особливостях людського розуму. Неможливість чуттєвим способом, обмеженим зовнішнім боком предметів, відтворити його внутрішню сутність, спрямовує процес пізнання від конкретно-чуттєвого до абстрактного

роздвоєння на чуттєвий та раціональний аспекти. Найбільш чітко це прослідковується на рівні буденної свідомості з її елементарним абстрагуванням, яке відрізняється від розвиненої абстракції дифузністю пізнавального образу та невивченістю багатьох внутрішньо необхідних зв'язків і властивостей предмета.

Тому, в елементарній абстракції уявне може частіше здаватися сутністю, особливо через уривчасту абсолютизацію дійсності, що створює сприятливий ґрунт для відриву відносно самостійних асоціацій від дійсності. Тобто, явища чуттєвого відображення становлять важливу передумову релігійного світосприймання й утворюють ґносеологічні можливості формування власного змісту релігійного феномена та релігійного світорозуміння.

Отже, ґносеологічні аспекти розуміння природи у традиційних суспільствах відображають характерні особливості взаємодії людини з нею, притаманні даній фазі розвитку духовної культури суспільства. Конкретно ці особливості полягають насамперед у споглядальності та розчиненості пізнаючого суб'єкта у природі, антропоморфізації сил природи, загальному її одухотворенні, космологічності в осмисленні світу. Витоки такого тісного переплетіння різних форм духовної культури та суспільної свідомості первісної людини, нерозчиненості її знань про природу і пізнавальної сфери загалом полягають у нерозчиненості процесу самого суспільного буття.

Список літератури

1. Беседин Н. В. Философско-исторический опыт осмысления природы / Н. В. Беседин // Труды СГУ. Выпуск 35. Харьковский гуманитарно-технический институт (представительство СГУ на Украине). Проблемы гуманитарных наук. – М., 2001. – С. 58-69.

2. Першіц А. І. Історія первісного суспільства / А. І. Першіц, О. Л. Монгайт, В. П. Алексеев. К.: Вища школа, 1980. – 224 с.
3. Токарев С.А. Ранние формы религии / С.А. Токарев. – М.: Политиздат, 1990. – 622 с.
4. Фрэзер Дж. Золотая ветвь. Исследование магии и религии / Дж. Фрэзер / Пер. с англ. М. К. Рыклина. – М.: Политиздат, 1980. – 831 с.

СКИБА Оксана Петрівна,

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного
авіаційного університету, м. Київ*

ГУБАРЬ Оксана Іванівна,

*магістрантка ФЛСК 540 Національного авіаційного університету,
м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НООСФЕРНОЇ ТРАДИЦІЇ У СУЧАСНІЙ НАУЦІ.

Споживацьке ставлення людини до природи і майже злочинна не обачність стали причиною швидких і руйнівних змін природного середовища нашого існування. Ліси і луки зникають, а на їх місці виростають мегаполіси, річки та озера внаслідок скидання промислових відходів перетворюються на помийну яму, в якій можна віднайти всю таблицю Д. Менделєєва. Підвищується рівень забруднення атмосфери газами, сажею та різноманітними викидами диму, які часто бувають отруйними, спостерігається

зростання парникового ефекту, а над деякими містами взагалі зависає вічний смог. Звичайно, пандемія коронавірусу COVID-19 для людини смертоносна й руйнівна, але виявилось і вона може мати позитивні наслідки. Через карантинні обмеження люди менше подорожують, скоротилася дещо виробнича діяльність, тому кількість шкідливих викидів в атмосферу зменшилася і, як наслідок, чистішим стало повітря, а над деякими містами розвіявся смог. Не у кращий спосіб змінює обличчя нашої планети знищення біоценозів, скорочення популяції рослин і тварин тощо. Тому включення до сфери екологічного знання гуманістичних ціннісних орієнтирів стане саме тим вирішальним чинником, який відіграє вирішальну роль у зміні ставлення людини до природи.

На сучасному етапі розвитку екологічного знання усвідомлення кризи традиційних підходів до екології стає причиною зміни методологічних підходів в методології наукового пізнання. Сьогодні метою сучасного екологічного знання є гармонізація відносин у системі «людина-природа», тому екологічні ідеї тісно переплітаються з морально-етичними, соціальними, економічними та політичними. Тобто, сучасна філософія природи дає змогу розглядати проблеми екології не лише, як природничо-наукові, а й як такі, що мають гуманістичний характер. Методологічна переорієнтація сучасного екологічного пізнання ще не завершена, однак сьогодні постнекласична наука пропонує використовувати такі ключові принципи, зокрема: людиномірність; системний підхід, який для вивчення ноосфери пропонував ще В. Вернадський; синергетичний підхід, який розглядає всесвіт як складну самоорганізовану систему, що перебуває у постійному розвитку і русі та ін.

Слід відмітити, що саме концепція ноосфери в науковому пізнанні однією з найперших включила морально-етичну складову

до аналізу відносин у системі «людина-природа». Це стало причиною розширення сфери впливу концепції ноосфери в науці.

Якщо в 60-80 роки ХХ століття концепція ноосфери привертала увагу фахівців різних галузей перш за все незвичайним і системним поглядом на низку проблем, то наприкінці ХХ століття все частіше звучить критика на адресу концепції ноосфери. Як відомо, суть концепції ноосфери В. Вернадського полягає у визнанні діяльності людини основним фактором еволюції нашої планети і у необхідності усвідомлення людиною відповідальності за наслідки своєї діяльності. Учений назвав наступні фактори переходу до ноосфери, а саме: «повне оволодіння біосферою з метою життя, єдність людства як природний факт, масовість суспільного історичного життя, ріст наукового знання, який супроводжується моральною досконалістю і перетворення цього знання на могутню геологічну силу» [2, с. 153]. Отже, учений відмічає, що біосфера володіє могутньою геологічною, навіть космічною силою змінювати світ, якій звичайно не приділяється достатньо уваги в наукових дослідженнях. В якості цієї сили виступає розумна спрямована та організована діяльність людини, тому не можна допустити розрив між природою і людиною. Саме тому включення до сучасного екологічного імперативу морально-етичної складової сприятиме подоланню існуючого розриву і слугуватиме загальнолюдським цілям.

Зрештою, підкреслюючи природність переходу біосфери у ноосферу В. Вернадський відмічав, що розвиток наукового пізнання підготовлений всім минулим біосфери і може лише знизити темпи розвитку, але не зможе зупинитися чи повернути назад. Тобто, рано чи пізно, біосфера так чи інакше перейде в ноосферу – сферу розуму.

І хоч прихильники цієї концепції стверджують, що ноосфера – це не сфера техніки, не сфера людини і навіть не сфера соціуму, а

сфера розуму в його широкому розумінні, все одно змістом розуму повинно бути щось, що, втілюючись, створить засоби. Створене людиною штучне середовище шукає можливості до саморозвитку, оскільки отримує риси, які не пов'язані з початково поставленими завданнями. Звідси виникає уявлення про основну глобальну суперечність, протистояння між природнім і штучним, між універсумом природи і універсумом діяльності. Тому сучасне розуміння біосфери включає в себе іманентно притаманне йому протистояння сцієнтизму і гуманізму.

Існують два полюси «ноосферного сценарію» – з одного боку, уявлення про можливість досягнення відносно стійкого розвитку в гармонії з людським розумом, покликаним досягнути закономірності еволюції біосфери і місце в ній людини, з іншого – уявлення про нестійке неконтрольоване розгортання ноосферного процесу, який прагне вирватися за межі Космосу [3, с. 77]. Тому, включення у сферу екологічного знання морально-етичних орієнтирів допоможе спрямувати людську цивілізацію саме в напрямку гармонійного розвитку і уникнути створення неконтрольованої техносфери, яка здатна поставити світ на межу апокаліпсису.

Сучасна постнекласична наука, як уже згадувалося вище, є людиновимірною, а учені все більше усвідомлюють моральну відповідальність за наслідки застосування своїх відкриттів. Так людство поступово закладає деякі розумні засади у своїй діяльності і робить перші кроки, щоб нівелювати небажані наслідки розвитку технологічної цивілізації, серед яких перше місце посідають так звані глобальні проблеми.

Акосмізм є одним із тих напрямів і «методологічних орієнтирів науково-практичної діяльності вчених при вирішенні глобальних проблем сучасності» [4, с. 74], що готує ґрунт для кардинальної зміни уявлення про майбутній розвиток людства. У

основах етики, вважають прихильники космізму, знаходиться увесь моральний досвід людства, тому саме переорієнтація сучасного екологічного знання на загальнолюдські моральні орієнтири допоможе гармонізувати систему відносин «людина-природа».

Список літератури

1. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста / В. И. Вернадский – М., Наука, 1988. – 522 с.
2. Дячук І. Космізм як філософський і науковий напрямок / І. Дячук, В. Онопрієнко – К., 2006. – 119 с.
3. Мочалов И. И., В. И. Вернадский: Наука. Философия. Человек / И. И. Мочалов, В. И. Оноприенко – М.: ИИЕТ им. С.И. Вавилова РАН, 2008. – 408 с.
4. Пода Т. А. Діалог культур як основа розвитку людства (на засадах філософії космізму) / Т. А Пода // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – 27 (1). – 2018.– С. 71-74.

СУХОВА Надія Миколаївна,

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного
авіаційного університету, м. Київ*

ЕКОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК ЛЮДСЬКОГО ІСНУВАННЯ В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Сьогодні людство опинилося перед вибором нових шляхів свого подальшого розвитку, серед яких є й шлях втрати людяності,

прав і свобод тощо. Ідеї трансгуманізму все більше і більше втілюються в життя сучасної людини. Концепція діджеталізації і намагання тотального контролю над приватним життям людини, вже перестала бути футурологічною моделлю чи конспірологічною теорією. До цього додалася ціла низка природних змін планетарного масштабу – збільшення сейсмічної активності на Землі і т. д. Тому вкрай актуальним стало питання екології.

Сучасна екологія позиціонує себе як наука про навколишнє середовище, основою якого є сукупність знань про живі організми на різних рівнях біологічної організації, їхню еволюцію, просторовий розподіл і динаміку біологічних систем у часі. І якщо навколишнє середовище вивчається людиною за для задоволення своїх потреб, то й людина вивчалася зовні. Адже результати людської діяльності є лише відображенням стану її свідомості, результатом взаємовідносин не тільки з іншими людьми, а й більш широким світом теологічного, естетичного і етичного вимірів душі. Фізичний світ не вичерпує існування людини, її потреби за той період життя, який їй відпущено. А як то вирішити питання екології людської душі в світі, де конфлікти призводять до військового напруження, економічних та будь-який інших конфліктів.

Наприкінці ХХ століття людство розпрощалося з ідеєю про те, що людина є царем природи і має право вирішувати долю всього живого на планеті. Ми переконалися, що людина є частиною природи і перед потужними планетарними змінами вона стає вкрай беззахисна.

Нещодавно на міжнародному екологічному форумі у м. Глазго, на якому зібралися лідери багатьох країн світу, обговорювалось питання наслідків зміни клімату на нашій планеті. За прогнозами Climate Central, зникне під водою значна кількість суші багатьох країн Європи, а не тільки в англійському місті Глазго

[1]. Було зазначено, що підняття рівня моря – не єдиний наслідок зміни клімату і деяким іншим негараздам людина не зможе зарадити. І хоча президент України В. Зеленський нагадав про невтішні наслідки для всієї Європи після техногенної катастрофи на Чорнобильській АЕС, його промова не викликала у делегатів ніякої реакції.

Бізнесові проекти стали найважливішими для лідерів європейських країн і кожен хоче мати свої економічні вигоди. Між тим, ми забули про найважливіше для людського існування питання про душу людини, її екологію.

Оскільки відношення людини до природи вибудовується на підвалинах її світогляду, то вона змінює навколишнє середовище саме через зміну цінностей свого внутрішнього світу. А цінності, як провідники трансцендентного, задають горизонти належного, надають нам наш власний образ. Разом із тим, людський досвід останніх років, коли в світі відбувається поглиблення економічної кризи, частішають випадки екологічних та технологічних катастроф, різко змінюються кліматичні умови на планеті, мутують віруси і бактерії, що примушує нас замислитися над результатами своєї діяльності та усвідомити неминучість відповідальності за свій вибір та прийняті рішення.

Раніше, в епоху постмодерна декілька десятиліть говорили про відносність цінностей, висміювали ціннісний абсолютизм, атакували ціннісний універсалізм. І от сьогодні світ прийшов до нового ціннісного абсолютизму, до жорстких вимог визнавати тільки певні, цифрові цінності. І це вже є примушенням до цінностей певних груп як універсальних, є примусом до згоди, до певного стилю мислення. Відбувається войовниче відношення до культури і цінностей, якого давно не було.

Навіть тоталітарні революційні режими (більшовизм) потребували глибинної історії, щоб виправдати себе рухом

історичного розвитку, не тільки на рівні ідеї і цінності, але й на рівні продуктів культури, архітектури, музики, живопису і т. д. На цьому будувалася система освіти та виховання не в одному поколінні.

І вже сьогодні з'ясувалося, що дослідники епохи постмодерну глибоко помилялися у своїх висновках, бо нова цифрова реальність активно втілює свої абсолютні цінності відносно людини та суспільства, унеможливаючи будь-яку альтернативу. Це чітко спостерігається в галузі освіти та медицини. Але епідемія covid внесла свої корективи у плани цифровізації. Світ стрімко змінюється і вже не повернеться до попередніх форм існування людини в ньому. Поєднання ІТ, нано- та біотехнологій сформували нову реальність з новими умовами для життя людини.

Наприкінці ХХ ст. багато науковців вважали, що нові технології вирішать усі проблеми людини та суспільства і це збереже наші життєві ресурси. Але коли зіткнулися з цифровізацією різноманітних сфер людського існування, то проблеми людства почали зростати майже в геометричній прогресії. Сьогодні відбувається, на думку О. Антіпової, бурхливий розвиток технологій, зокрема інформаційно-комунікативних, активізація різного роду мереж, прагнення до інновацій, підвищення рівня життя, становлення суспільства знань, активізація процесів інфообміну й міжкультурної взаємодії означена низкою соціокультурних ризиків [2, с. 109]. Впроваджуючи нові технології, людина суттєво видозмінюється у різноманітних аспектах свого існування. Цифрові технології виступають новою сходинкою цивілізації, коли частина людського буття переноситься у кіберпростір. Так людство опинилося безпорадним перед технікою, яку саме й винайшло. А маніпулювання свідомістю людей через мережі, ЗМІ, використовуючи природний ескапізм (англ. *Escapism* – втеча від

реальності) знесиленої людини в швидкоплинному світі, винесло людство до нових форм і умов існування на планеті.

Нинішня культура Європи розриває зі своїм історичним минулим, з глибинною історією. Оскільки ця глибина історія повинна жити в глибинних контекстах, коли готичні собори повинні наповнюватися людьми, а театри повинні наповнюватися глядачами, які живуть інтересом до театру і т. д. А сьогодні ж ореолом святості починають огортати групи людей та типи практики, які більшою мірою є віртуальними та надуманими, змодельованими нещодавно, щоб вирішувати проблеми сьогодення.

Тенденція надмірного використання природних ресурсів з послідовним руйнуванням навколишнього середовища, докорінно змінило соціальну реальність. А з огляду останніх подій на нашій планеті, що пов'язані з введенням карантинних заходів з причин пандемії covid, спостерігається сакралізація порожнечі та безглуздя тих цінностей, які не можуть бути стабільними навіть впродовж десяти років.

Людина XXI ст. виявилася, в своїй більшості, внутрішньо порожньою та нікчемна у своїй основі. Вона не хоче працювати, брати участь у світовій культурній, економічній, політичній роботі. Вона завжди незадоволена, знаходить підстави для пред'явлення претензій іншим. Така нікчемна людина стає ресурсом нових політичних сил, а такий її стан вигідний потужним великим корпораціям. І ми це вже спостерігали, коли новим капіталістам, які вийшли з різних верств населення, важливо було перетворити гроші (аноніму силу) на приховану владу над усім, оминаючи групи зі знаннями (професорів), порядністю та вихованістю. Логічним наслідком цьому став факт того, що саме ця анонімна сила грошей все й зруйнувала.

Сьогодні великі корпорації вбачають в людині нового типу свого головного клієнта. Оскільки вся цифрова імператорська могутність створена навколо розваг, соціальних мереж і це споживання включає маси людей в цю загальну систему.

Соціально пасивні люди сидять на соціальній допомозі і це є атакою на суспільні блага. Адже ліві політики вимагають перерозподілу ресурсів. І ці перерозподілені ресурси йдуть на цю «масову людину», а потім повертаються туди, звідки вони прийшли.

Отже, виходить, що «масова людина», споживаючи все це вторинне (культурне, інтелектуальне, ціннісне і т. д.) стає певним засобом, через який проходять гроші, бо вона нічого не створює. Брак освіти, відсутність стратегічних планів сприяє тому, щоб через таких людей проходили ті потоки, які роблять великих інформаційних, цифрових гігантів ще більш могутнішими. А супротив знедолених людей буде лише у соціальних мережах, де можновладці будуть стравлювати їх між собою.

З часів Просвітництва педагоги і психологи чудово знали, що будь-яке навчання завжди є насиллям, перш за все, над собою. Саме через зусилля відбувається розвиток людини, креативні дії по відношенню до себе та навколишнього світу. А сьогоднішня дистанційна освіта, на думку М. Шпітцера, є втратою людиною здатності критично мислити й орієнтуватися в просторово-часовому континуумі, відсутність відповідальності та знищення волі людини та її «цифрове слабоумство» [3]. Тому в усіх успішних суспільствах завжди шанувалася професія вчителя, бо саме він є тією важливою ланкою суспільства, від якої залежить майбутнє людства. А зміст шкільної та вищої освіти є важливим стратегічним завданням для кожної країни та людства загалом. Тому саме освіта та виховання є головними екологічними

чинниками людського існування в світі, від яких залежить вирішення всіх інших важливих проблем планетарного масштабу.

Список літератури

1. Гігантська конференція COP 26 щодо змін клімату у Глазго.
– [Електронний ресурс] – Режим
доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/klimat-konferentsiya-cop26/31540142.html>
2. Антіпова О. П. Ключеві тенденції трансформації міжкультурної комунікації в умовах пандемії / О. П. Антіпова // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – Вип. 2 (32). К.: НАУ, 2020. – С. 109-114.
3. Шпитцер М. Антимозг / М. Шпитцер. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.al24.ru/wp-content/uploads/2013/12/%D0%BC%D0%B0%D0%BD_1.pdf

ЧЕНБАЙ Наталія Анатолівна,

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного
авіаційного університету, м. Київ*

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ

У працях сучасних дослідників дедалі частіше обґрунтовується положення про становлення екологічної

свідомості як особливої форми суспільної свідомості [1]. Процес екологізації всієї суспільної свідомості, який розпочався в наш час, вимагає всебічного дослідження, адже в фахівці з філософських проблем екології найчастіше лише підкреслюють необхідність його посилення.

Такий стан зумовлює необхідність повернення до соціальних витоків означеної проблеми, які ілюструє історія розвитку США, коли в другій половині XIX на початку XX століть у країні сформувалася нова галузь науки і світоглядна орієнтація, яка отримала назву американського інвайронменталізму. Згодом цей соціальний екологічний рух, спрямований на посилення заходів щодо захисту навколишнього середовища, поширився в багатьох країнах Європи. В центрі уваги його представників: взаємодія суспільства з середовищем свого проживання. Сьогодні такий підхід проявився в соціології, філософії, правознавстві, етиці, естетиці.

Для представників консерваціонізму – утопічного екологічного уявлення про можливість збереження природи в первинному стані вислів: «Максимум природних благ для більшої кількості людей на тривалий час» став гаслом. Не зважаючи на утопічність такої теорії, консерваціонізм принципово змінив напрям розвитку екологічної свідомості, оскільки посприяв формуванню думки щодо необхідності консервування природних ресурсів задля майбутніх поколінь.

Важливим внеском у формування екологічної свідомості стали праці філософів-космістів, які підкреслювали єдність людини і природи. І хоча протиріччя між розумом і природою є неминучими, та Розум відповідальний за пошуки шляхів їх розв'язання. Як писав М. Федоров у «Філософії спільної справи»: «Цивілізація, яка експлуатує, а не відновлює, не може мати іншого результату, окрім прискореного кінця» [2]. Ідеї єдності,

взаємозв'язків людини і природи отримали подальший розвиток у вченні про ноосферу В. Вернадського, який писав про зародження сфери розуму, де природа і людина розвиватимуться нерозривно і одночасно, почнеться їхня коеволюція, яка унеможливить панування інтересів однієї зі сторін [3].

Основні положення вчення про ноосферу співзвучні з основними ідеями такого напрямку американського інвайронменталізму, як екологізм: екосистемного холізму, моральної спільноти та екологічної етики. Так, американський еколог Ольдо Леопольд (1887-1948), який одним із перших звернув увагу на взаємозв'язок етики і екології, зазначав: «Розумним є те, що прагне до збереження цілісності, стабільності, досконалості біологічної спільноти, а нерозумним – все, що прагне зворотнього» [4]. Проте для екологів цінністю було стабільне функціонування єдиної екосистеми, а не унікальність окремого її елемента. Головною метою екологічної етики стає створення принципово нової етики, яка мала органічно відповідати як природі людини з одного боку, так і законам природи – з іншого.

Отже, космізм, учення про ноосферу, екологізм не лише обґрунтували необхідність єдності людини і природи, а й почали формувати уявлення про їхню непрагматичну цінність. Свій внесок у становлення екологічної свідомості зробила й «універсальна етика» (Генрі Торо, Махатма Ганді, Альберт Швейцер та ін.), яка не проводила розмежування між людиною та іншими живими істотами в ціннісному відношенні.

Ідеї означених мислителів стали ідеологічним підґрунтям біоцентризму, представники якого переконували, що все рухалося відповідно до природного закону, до порядку, в якому підтримувався баланс, доки в ньому не з'явилася людина з її «невіглаством та самовпевненістю». Біоцентристи обґрунтовували думку, що світ є цілісним, і тому не існує розділення суб'єкта і

об'єкта, людського і нелюдського і т. ін. Усі живі істоти мають рівні права на життя, є само цінними від природи. Біоцентристи дотримувалися принципу екологічного самозабезпечення, виступали проти подальшого розвитку заради підвищення стандартів життя людей: люди можуть використовувати природні ресурси в тих обсягах, які є необхідними заради забезпечення існування людського роду. Так, матеріальні стандарти повинні бути знижені, проте якість життя суттєво поліпшиться через задоволення духовних потреб. Остання ідея зазнала нищівної критики з боку чисельних опонентів біоцентристів.

В наш час екологічна філософія є одним із напрямів філософії. В наукових працях підкреслюється взаємозв'язок екологічної свідомості і філософії. Так, американський дослідник Д. Холбрук зазначає, що інтерес екологів до філософії невпинно зростає: «Екологи оцінюють адекватність філософських теорій за тією підтримкою, яку останні надають цілям інвайронменталізму» [5]. Дослідник зазначає, що сучасний інвайронменталізм є однією з форм філософського обґрунтування діяльності людей з ліквідації забруднення довкілля, стабілізації демографічних процесів і збереження заповідних територій». Німецький фахівець В. Хёсле вважає найважливішим завданням сучасної філософії її звернення до аналізу сучасної екологічної кризи і створення окремого напрямку – філософії екологічної кризи. На вирішення цього завдання повинні бути націлені всі філософські дисципліни, а результатом має бути розробка обґрунтованої стратегії екологічного виживання людства.

Оскільки, як стверджують деякі фахівці, в рамках колишньої філософії складно відтворити зміст сучасної екологічної проблеми, місце й роль людини в природі, то в філософії закономірно виокремився напрям – екофілософія. В науковий обіг це поняття введено в 1984 р. норвезьким філософом А. Несом в значенні

суб'єктивної мудрості; тобто, екофілософія, за Нессом, є свідомістю окремих людей. І оскільки в кожній людині своя система цінностей, то це право вибору кожного, якою системою користуватися. Та більшість дослідників відмічають, що екофілософія повинна мати надіндивідуальний, загальний характер.

З часом екофілософія почала розумітися як певний підхід, стиль мислення. В її контексті повинна формуватися екосвідомість, яка визначається як сукупність ідей і уявлень про взаємозв'язки в системі «суспільство-природа» і в самій природі, які орієнтують суспільство на раціональне природовикористання. Новий напрямок у філософії орієнтується на запобігання поглибленню сучасної екологічної кризи і загибелі людства. Фундаментальною для екофілософів стає проблема коеволюції людини і природи; вона звертається до свідомості, почуттів, життєвого досвіду людей з метою формування свідомого ставлення до сучасної біосфери для їхнього подальшого існування. Як пише сучасний дослідник І. К. Лисєєв: «Якщо ми не змінимо наше мислення, не перетворимо ідею коеволюції в стратегію природничо-наукового і філософського підходів до природи, в нас не залишиться надії просунутися вперед у спробах зрозуміти взаємозв'язок між природою і людиною, між еволюцією психіки і поведінки тварини з одного боку, і людини – з іншого, між біологічною і соціальною еволюцією» [5, с. 35]. Все це повинно стати предметом обговорення сучасних екофілософів.

Список літератури

1. Карако, П. С. Философия и методология науки: В. И. Вернадский. Учение о биосфере и ноосфере / П. С. Карако. – Минск, 2008.

2. Федоров Н. Ф. Философия общего дела. В двух томах / Н. Ф. Федоров. – Москва, 2003.
3. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление / В. И. Вернадский. – М.: Наука, 1991. – 271 с.
4. Леопольд О. Календарь песчаного графства / О. Леопольд. – М.: Мир, 1980. – 216 с.
5. Холбрук Д. «Глубокая экология»: факт, ценность или идеология? / Д. Холбрук // Мировоззренческие структуры в научном познании. – Минск. 1993.
6. Лисеев И. К. Природа в современном философском дискурсе / И. К. Лисеев // Философия природы сегодня. – М., 2009.

ШКІЛЬ Людмила Леонідівна,

*кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, м. Київ*

ПАРАДИГМАЛЬНЕ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ФУТУРОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Філософію не даремно називають царицею усіх наук, адже саме від найперших, найпростіших поставлених філософських питань розвинулось безліч окремих, самостійних наук. Філософія й надалі продовжує допомагати розвиватися наукам, щоразу шукаючи відповіді на найактуальніші запитання. Сучасна філософія не може залишатися байдужою й до такої важливої сфери життя людини як екологія.

Вийшовши зі сфери природи, все більше і більше будуючи дистанцію із нею, людина поступово почала панувати над нею, все більше і більше з'являлося бажання володіти нею. Згодом людина перестала сприймати природу як дар, і, на жаль, ми стали свідками жорстокого знищення світу природи людиною. Оскільки однією з основних функцій філософії є прогностична, то сучасна філософія не може не задати таке важливе і актуальне питання: «А що буде далі з природою і людиною?».

Відповідь на це питання намагається дати екологічна футурологія. Завданням футурології – показати можливий майбутній розвиток суспільства, розвиток Землі і, навіть, висловити ідеї та припущення щодо розвитку всесвіту.

Екологічна футурологія намагається спрогнозувати можливі наслідки від знищення природи, забруднення атмосфери, водою, загальне погіршення екологічної ситуації та запропонувати шляхи подолання небажаних екологічних наслідків, показати кроки для уникнення можливих екологічних катастроф.

Можна вважати, що одним з перших таких «екологічних футурологів» був німецький філософ Іммануїл Кант. Він один з перших філософів попередив про природне і неминуче старіння Землі у своїй відомій роботі «Питання про те чи старіє Земля з фізичної точки зору». Відповідь на це питання для філософа була очевидною – поступове старіння нашої планети є незворотнім та неминучим процесом.

І. Кант зазначав, «що той самий механізм, завдяки якому тварини або людина живуть і ростуть, приносить їм врешті решт смерть, коли їх ріст закінчується. Точно так само поступове погіршення стану Землі до такого стану вплетено в ланцюг перемін, які спочатку сприяли її вдосконаленню, що воно може стати помітним лише після тривалого проміжку часу» [1, с. 45]. Таким чином можна зробити висновок, що німецький просвітитель

передбачив старіння Землі, і цей процес людина до того ж ще й невпинно прискорює. Наразі ми спостерігаємо жажливі екологічні проблеми не лише на Землі, в атмосфері, а й навіть у космосі. Тобто скрізь, де є людина є процес прискорення старіння Землі.

Якщо розглядати сучасну екологічну ситуацію у світі, то огляд буде зовсім невтішний, ще більш невтішним є прогнози футурологів. Зокрема сучасна дослідниця Н. Б. Годзь відзначає, що «занадто велика кількість існуючих у площині науково-дослідницького поля екології «сенсів» та «змістів» є тривожним симптомом безвихідності, косності та депресивного характеру концепцій, які намагаються пояснювати природу, довкілля (бо як ми акцентуємо, це різні реальності природного та живого), мету особистості та людства у цілому; зміст, сенс та мету оточуючого середовища для людини та технічну діяльність суспільства щодо того ж таки оточуючого середовища» [2, с. 111] Як бачимо дослідниця Н. Б. Годзь робить не надто оптимістичні прогнози.

Хоча, існують і більш оптимістичні концепції. Зокрема, серед футурологів ми знаходимо таких мислителів як О. Тоффлер, Д. Белл, Р. Арон тощо. Щоправда їхній оптимізм не стільки стосується прогнозів щодо екології, скільки віри в науково-технічний прогрес.

Автори вважали, розвиток НТР призведе не тільки до полегшення праці людини, а й до підвищення рівня економіки в країнах. Але згодом спираючись на їхні погляди з'явилися й гіпотези, що НТР, яка спочатку спричинила погіршення екології (виготворення одноразового пластику, посуду, виготворення упаковок, які необов'язково використовувати при виготворенні будь-якої продукції, тощо) згодом винайде чарівний механізм для рівномірного оновлення нашої планети.

Отже, одним з основних завдань філософії є пошук відповідей на актуальні питання сьогодення. Над проблемою погіршення екологічної ситуації у світі наразі працює багато науковців з різних галузей знань – це і медики, і технологи, і програмісти, і, безпосередньо, самі ж екологи, тим не менше жодне дослідження не може обійтися без філософського підходу та переосмислення. Тому можна без перебільшення сказати, що покликання сучасної філософії є рятування світу, знайдення шляхів збереження екології. Філософія покликана навчити людину любити та поважати природу, з лона якої вона вийшла.

Сучасна людина має не просто констатувати факт погіршення загальної екологічної ситуації, а має вслід за І. Кантом шукати відповідь на питання: «А що я повинен робити?». Сучасна людина має не лише усвідомлювати масштаби екологічної ситуації, а й усвідомлювати свою причетність до цього жахливого явища, насамперед, відповідальність не лише перед природою, а й перед майбутніми поколіннями.

Список літератури

1. Кант И. Вопрос о том стареет ли Земля с физической точки зрения // Классические космогонические гипотезы. Сборник оригинальных работ./ И. Кант – М. « Нука» 1923,- 539 с.
2. Годзь Н. Б. Футурологічні перспективи та введення до теорії прогнозування як аналіз перспектив сучасної людини (екологічний контекст) / Н. Б Годзь // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – 2012. – С. 108-115.

ШОРИНА Тетяна Геннадіївна

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного
авіаційного університету, м. Київ*

РОЗШИРЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОЛОГІЯ» ТА ПРОБЛЕМА ЙОГО СУЧАСНОГО ЗМІСТУ

Проблема екології як проблема природокористування і відношення людини до природи завжди перебувала у фокусі уваги філософії. Насамперед ідеться про класичну філософію, яка від античних часів і майже до XIX століття розвивалася у тісному взаємозв'язку з природознавством. Починаючи приблизно з 60-х років XX століття, імперативність «екологізації» знань і практики людини стає загальною програмою не тільки наукового світогляду, але і тієї філософії, яка не залишила інтересу до проблем онтології як філософії природи та її сучасного варіанту – філософії космосу. З огляду на тенденцію інтеграції знань у вирішенні глобальних проблем екології та самої актуальності для суспільства цієї проблеми, сам термін «екологія» набув сьогодні надзвичайного розширення, він став загальновживаним і вийшов за межі вживання у науковому середовищі, втрачаючи подекуди свою строго предметність.

Слово «екологія» зустрічається тепер повсюдно у назвах державних чи недержавних установ, громадських проєктів, товарів, продуктів, послуг, освітніх проєктів. Зараз ми можемо зустріти це слово в різних значеннях і сенсах, його вживають у науці і без відношення до неї. Наприклад, говорять про екологічний фестиваль, екодизайн, екостиль, екологію мови, медіаекологію, екологію суспільного простору, екологію міського середовища. Щодо останнього, академік М. Мойсеев відмічав

ненауковість та безглуздість слововживання «погана екологія». Він пояснював, що екологія є науковою дисципліною і вона є однією для всього людства. За його словами, можна говорити про погану екологічну ситуацію, про несприятливі екологічні умови, про те, що в місті відсутні кваліфіковані екологи, але не про погану екологію, бо це так само безглуздо, як сказати, що в місті погана арифметика або алгебра [1]. Попри це, вчений визнає об'єктивні причини розширення значення цього терміну, навіть якщо і усунути суб'єктивно безграмотні його слововжитки. І це є вимогами самого життя.

Якщо звернутися до етимології терміну «екологія», то він, як відомо, утворений від двох грецьких слів (oikos – будинок, житло та logos – наука, знання) й у буквальному сенсі позначає «науку про місцепроживання». Будь-який натураліст-дослідник рослинного і тваринного світів завжди є не тільки ботаніком або зоологом, але і екологом, оскільки неможливо вивчати той чи інший організм у відриві від його місцепроживання.

Автором самого терміну «екологія» був професор Єнського університету Е. Геккель (1866). Екологія спочатку розглядалася як частина біології, що вивчає взаємодію живих організмів, залежно від стану довкілля. Як зауважує Т. Чернов [2], тривалий час екологія була науковою дисципліною, яка цікавила нечисленну кількість вчених. З боку суспільства екологія не сприймалася як наука, що вирішує практичні питання, яка пов'язана з економікою, виробництвом, життям людини, на відміну від фізики, хімії, мікробіології. Але часи змінилися з осмисленням наслідків промислової революції, які стали все відчутнішими у XX столітті.

Приблизно з 60-х років екологічні питання стають предметом обговорення великої політики та міжнародних угод. 1964 року стартує міжнародна біологічна програма. Під егідою Організації Об'єднаних Націй оголошується програма міжнародних

досліджень, покликана оцінити біологічну продуктивність планети Земля. До неї приєднується безліч наукових колективів, ґрунтуються польові дослідницькі станції, багато з яких досі існують. У 1972 року під егідою Організації Об'єднаних Націй приймається конвенція про охорону природи. Засновано ЮНЕП – програму охорони природи Організації Об'єднаних Націй. 1985 року приймається «Конвенція про охорону озонового шару». До неї приєднується 197 держав світу. У 1992 році приймається «Конвенція про збереження біорізноманіття», багато країн беруть на себе зобов'язання щодо збереження біорізноманіття на своїй території. 1997 року приймається Кіотський протокол – перша серйозна угода щодо обмеження викиду парникових газів.

Отже, наприкінці ХХ століття питання екології стають широко обговорюваними у суспільстві, і людство починає ними активно цікавитися. Це – питання збереження біологічного різноманітності, збереження стійкості екосистем та біосфери загалом, охорона навколишнього середовища та охорона природи. Дані питання є не стільки науковими питаннями, скільки практичними, але їхнє вирішення пов'язане з тією сукупністю знань, яку накопичила екологія як наука.

З цього глобального теоретико-практичного огляду класична екологія або екологія як біологічна дисципліна є лише природною складовою частини сучасної екології. Сучасне розуміння екології дає узагальнене розуміння взаємодії людини та природи, суспільства і природи, біосфери і техносфери, природи, культури та цивілізації загалом, а тому її предмет виходить за межі біологічної науки. Прямим підтвердженням такого виходу та єднання з дисциплінами природничого, соціального і гуманітарного циклу слугують такі новітні підрозділи екології, як: глобальна екологія; екологія людини; та соціальна екологія.

Слідом за М. Моїсеєвим можна узагальнено зазначити, що сучасна екологія – це наука про можливу поведінку людини, яка б дозволила передати Природу, спільне людське місцеперебування, або біосферу, наступним поколінням, щоб забезпечити людству умови виживання на планеті Земля. Оскільки планета Земля є єдиною домівкою людей і все в ній є взаємопов'язаним, то треба вміти об'єднати знання, накопичені в різних дисциплінах, в єдину цілісну конструкцію. Наукою про те, як людина повинна жити на Землі, тому природно називати *екологією людини*, або просто екологією. Власне, це розуміння і складає повний зміст сучасної екології.

Список літератури

1. Моисеев Н. Н. Экология в современном мире / Н. Н. Моисеев // Наука и жизнь. – 1998. – № 3. – С. 4-18.
2. Чернов Т. Размывание понятия «экология» / Т. Чернов // Постнаука. 10.01.2019. URL:<https://postnauka.ru/video/94083>

ЗМІСТ

<i>Abysova M., Saladis I. Ecological Tourism in Ukraine: Current State and the Prospects of Development.....</i>	<i>3</i>
<i>Гончаренко К. С. «Принцип екологічності: цінність чи ідеологія».....</i>	<i>9</i>
<i>Дротянко Л. Г. Нові екологічні виклики XXI століття: філософський аналіз</i>	<i>13</i>
<i>Клешня Г. М. Коеволюція системи «людина – суспільство – природа».....</i>	<i>20</i>
<i>Клюєнко Е. О. Пандемії як суперечливе еко-соціальне явище.....</i>	<i>26</i>
<i>Матюхіна О. А. Екологічна проблематика у соціальному вченні католицької церкви.....</i>	<i>30</i>
<i>Матюшко Б. К. Особливості екологічної етики у комунікативній практичній філософії.....</i>	<i>33</i>
<i>Мельничук С. К. Психологічні особливості становлення впевненості в собі.....</i>	<i>37</i>
<i>Мозгова Н. Г. Філософія ідеального міста: історія і сьогодення</i>	<i>42</i>
<i>Мозговий А. А. Цілі сталого розвитку 2030. Загрози на шляху втілення.....</i>	<i>46</i>
<i>Мокляк Л. І. Екологічний імператив як світоглядна складова формування екологічної культури сучасного українського суспільства.....</i>	<i>49</i>
<i>Мухаревич О. С. Вплив діяльності людини на гідрологічний режим річок.....</i>	<i>51</i>
<i>Орденів С. С. формування екологічної свідомості в сучасному суспільстві.....</i>	<i>53</i>
<i>Павловська О. В. Дологічне мислення.....</i>	<i>56</i>
<i>Poda T., Riabokuchma A. Ecological communication in the informatioage.....</i>	<i>59</i>

<i>Процак Ю. О.</i> Проблеми і наукові підходи до вирішення забруднення атмосферного повітря зони аеропорту.....	63
<i>Радутна А. В.</i> Філософія сучасної екології та проблеми розвитку	65
<i>Ржевська-Штефан З. О.</i> Вплив пандемії на психічне здоров'я населення.....	68
<i>Рігус Д. А.</i> Формування течії екологічного гедонізму.....	70
<i>Сідоркіна О. М.</i> Гносеологічні аспекти розуміння природи у традиційних суспільствах	72
<i>Скиба О. П., Губарь О. І.</i> Особливості розвитку ноосферної традиції у сучасній науці.....	77
<i>Сухова Н. М.</i> Екологічний чинник людського існування в епоху цифровізації.....	81
<i>Ченбай Н. А.</i> Формування екологічної свідомості як проблема сучасної філософії.....	87
<i>Шкіль Л. Л.</i> Парадигмальне переосмислення екологічної футурології в сучасній філософії.....	91
<i>Шоріна Т. Г.</i> Розширення поняття «екологія» та проблема його сучасного змісту.....	95

Наукове видання

ЕКОЛОГІЧНИЙ ІМПЕРАТИВ СУЧАСНОСТІ У
СИСТЕМІ ЛЮДИНА-ПРИРОДА

Збірник наукових праць

Підп. до друку 17.12.2021. Формат 60х84/16. Папір
офс.Офс. друк.
Ум. фармовідб. 64. Ум. друк. арк.. 4,26. Обл.-вид. арк..
4,71. Тираж 100 пр.

Видавництво НАУ
03680, Київ-680, проспект Любомира Гузара, 1